

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Навчально-науковий інститут денної освіти

Форма навчання денна
(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

**Допускається до захисту
Завідувач кафедри**

_____ **Г. П. Склад**
(підпис, ініціали та прізвище)

« ____ » _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: «Туристичний потенціал Одеської області: стан, реалізація та
перспективи розвитку»**

**зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня магістра**

Виконавець роботи Головко Аліна Сергіївна
(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н. Тараненко Олександр Олексійович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ	7
1.1. Теоретичні основи туристичної діяльності.....	7
1.2. Сутнісна характеристика туристичного потенціалу.....	14
1.3. Методичні підходи до оцінки стану та реалізації потенціалу регіону у сфері туризму	24
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ	35
2.1. Аналіз туристичних ресурсів Одеської області	35
2.2. Оцінка туристичної інфраструктури Одеської області	42
2.3. Рівень використання туристичного потенціалу Одеської області.....	50
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	58
3.1. Організаційні аспекти розвитку туристичної діяльності в Одеській області.....	58
3.2. Екскурсійна діяльність як інструмент реалізації туристичного потенціалу Одеської області.....	64
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	70
ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	Error! Bookmark not defined.
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Актуальність теми визначається тим, що у наш час у світі і в кожній країні різко зросло значення туристично-рекреаційних ресурсів та туристичної галузі господарства. Розвиток туристично-рекреаційної діяльності розглядається також в якості однієї з умов стабілізації розвитку економіки, а також перспективного самостійного напрямку для економіки країни в цілому і окремих її територіальних утворень.

Туризм як галузь належить до високоефективної сфери національної економіки. Туристська індустрія є однією з найбільш прибуткових, і по динаміці, і сукупності витрат. І одним з пріоритетних напрямків розвитку туристичного бізнесу стає дитячо-юнацький туризм.

У багатьох країнах туризм відіграє значну роль у формуванні валового внутрішнього продукту, створенні додаткових робочих місць і забезпеченні зайнятості населення, активізації зовнішньо-торгівельного балансу.

Туризм впливає на такі ключові галузі економіки, як транспорт і зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання та ін., тобто виступає своєрідним каталізатором соціально-економічного розвитку.

Забезпечення збалансованого розвитку економіки регіонів є стратегічним завданням суб'єктів України. В умовах підвищення самостійності регіонів, становлення системи стратегічного управління їх розвитком все більш актуальним стає розгляд об'єкта управління та його окремих компонентів з позиції стратегічного потенціалу, що багато в чому визначає перспективні можливості розвитку регіону за тих чи інших зовнішніх умов.

Дослідження окремих секторів економіки регіону через призму сукупного потенціалу та ступеня його використання відповідає стратегічному підходу чи мисленню, проте потребує серйозної аналітичної та

оціночної роботи. Особливо актуальна ця проблема для тих секторів економіки регіону, які в даний час претендують на роль «локомотивів» зростання, зокрема для туристично-рекреаційної сфери, що розглядається в більшості регіонів України пріоритетною з позиції довгострокового розвитку.

Одним з найперспективніших туристичних районів України є Одеська область. Одеська область може забезпечити туристів широким спектром екскурсій, пляжів, охорони здоров'я, винного та продовольчого та інших видів туризму, безлічі цікавих розважальних заходів, різноманітних історичних пам'яток тощо. На жаль, увесь потенціал цього справді багатого туристичного району ще не повністю розкритий.

Мета роботи: метою даної дипломної роботи є дослідження туристичного потенціалу Одеської області та визначення напрямів та інструментів його реалізації. Виходячи з поставленої мети в даній дипломній роботі вирішуються наступні завдання:

- дослідити теоретичні основи туристичної діяльності;
- обґрунтувати сутнісну характеристику туристичного потенціалу;
- охарактеризувати методичні підходи до оцінки стану та реалізації потенціалу регіону у сфері туризму;
- проаналізувати туристичні ресурси Одеської області;
- оцінити туристичну інфраструктуру Одеської області;
- проаналізувати рівень використання туристичного потенціалу Одеської області;
- обґрунтувати організаційні аспекти розвитку туристичної діяльності в Одеській області
- обґрунтувати можливості екскурсійної діяльності як інструменту реалізації туристичного потенціалу Одеської області.

Об'єктом дослідження даної дипломної роботи є туристичний потенціал Одеської області.

Предметом даної дипломної роботи є процес реалізації та розвитку туристичного потенціалу Одеської області.

Для реалізації мети й завдань дослідження використовувалася сучасна наукова методологія, що базується на принципах: єдності початку дослідження й початку розвитку об'єкта, логічного й історичного, сходження від абстрактного до конкретного тощо.

В основу дослідження було покладено системний підхід, специфіка якого полягає у розкритті цілісності об'єкта і механізмів, що забезпечують його дослідження, у виділенні різноманітних типів зв'язків складного об'єкта й об'єднання їх у єдину теоретичну картину.

В роботі використовувались загальнонаукові методи пізнання соціальних процесів та явищ, використовуються спеціально-наукові методи: метод термінологічного аналізу, методи експертних оцінок: аналітичний (аналіз туристичного потенціалу Одеської області та нормативно-правової бази з питань регулювання туристичної діяльності та системний (аналіз туристичних ресурсів та інфраструктури області).

Інформаційна база дослідження: основу інформаційної бази даного дослідження складають навчальні посібники, монографії, наукові статті та нормативно-правова база з питань регулювання туристичної діяльності Одеського туристичного регіону.

Теоретичне значення дипломної роботи полягає в детальному та системному дослідженні питань пов'язаних з поставленою тематикою в даній дипломній роботі, а також має узагальнюючий характер і містити власні висновки і рекомендації з предмету дослідження.

Практичне значення дипломної роботи полягає в дослідженні та розкритті питань пов'язаних з темою роботи, а також їх практичним застосування в подальших наукових дослідженнях в контексті практичної розробки шляхів реалізації туристичного потенціалу Одещини.

Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, чотирьох підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Дипломна робота

розміщена на 88 сторінках. Перелік інформаційних джерел налічує 70 бібліографічних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

1.1. Теоретичні основи туристичної діяльності

Туризм – це багатогранне явище, що поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти, має значний потенціал для постійного прогресу, зумовлює його провідне місце у соціально-економічному житті країн та народів.

Дефініції, які розкривають зміст поняття «туризм», відображають у першу чергу праксеологічно-теоретичний аспект, що свідчить про дуалістичний характер сучасного туризму й обумовлює відповідну логіку розкриття даного феномену. Основні підходи до визначення сутності туризму спираються на мобільний характер, рід занять або мету поїздки, термін пересування, організаційні засади [58].

Звідси туризм розглядається як:

- вид тимчасових міграцій, що мають здебільшого сезонний характер;
- складова рекреації, її активна форма, з метою відпочинку, розваг, оздоровлення, пізнання природи, культури та побуту населення інших територій тощо;
- форма виховання фізичних і розумових здібностей людини через поширення знань із краєзнавства та країнознавства, історії, географії, культурології, що надаються в процесі подорожування; через формування системи фізичних навантажень, загальної фізичної підготовки, знань, умінь та навичок виживання в природних умовах, долання природних перешкод тощо [67].

Згідно Закону України «Про туризм» під «туризмом» розуміють «тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в

місці, куди особа від'їжджає» [1]. Згідно цього Закону учасниками відносин, що виникають при здійсненні туристичної діяльності, є юридичні та фізичні особи, які створюють туристичний продукт, надають туристичні послуги (перевезення, тимчасового розміщення, харчування, екскурсійного, курортного, спортивного, розважального та іншого обслуговування) чи здійснюють посередницьку діяльність із надання характерних та супутніх послуг, а також громадяни України, іноземці та особи без громадянства (туристи, екскурсанти, відвідувачі та інші), в інтересах яких здійснюється туристична діяльність [50].

Рекреаційно-туристична діяльність (РТД) стала важливою складовою національної економіки та багатьох регіональних господарських комплексів України. Рекреацію й туризм розглядають як потужний соціальний феномен, пов'язаний із «революцією послуг», як галузь економіки, що перебуває на стадії формування, як міжгалузевий господарський комплекс з дуже нечіткими межами, як вид діяльності – економічний та позаекономічний, як різновид життєдіяльності. [65].

Головна особливість РТД – своєрідна роль населення. Як і в інших видах соціально-економічної діяльності, населення формує запит на рекреаційно-туристичні послуги й товари і споживає їх. Але самі туристи й рекреанти – споживачі рекреаційно-туристичних послуг є обов'язковою складовою такої діяльності.

Населення формує потоки рекреантів і туристів та їхні зв'язки з рекреаційно-туристичною «індустрією». Тому населення необхідно розглядати і як своєрідний ресурс РТД, без якого така діяльність просто неможлива. Обсяги цього «ресурсу» залежать від якості життя, доходів населення, його культурно-освітнього рівня й менталітету.

Наголосимо: специфіку РТД визначає особлива й унікальна роль населення, яке є замовником і споживачем рекреаційно-туристичних послуг, а також безпосереднім учасником РТД – її «людським ресурсом». Рекреаційно-туристична діяльність інтегрує всі сфери життєдіяльності й

переважну більшість галузей господарства, у її впорядкуванні беруть участь численні науки. Це типова міждисциплінарна наукова проблема, що потребує визначення її міжпредметної області, а також галузевих внесків і підходів до її розроблення.

Сучасний туризм має всі ознаки галузі чи виду економічної діяльності: запит суспільства на туристичні послуги, виробництво й реалізацію таких послуг, використання спеціальних ресурсів і технологій, специфічні організаційно-економічні форми.

Водночас рекреаційно-туристична діяльність не входить до офіційних переліків галузей та видів економічної діяльності внаслідок своїх специфічних рис. Туристичний продукт (турпродукт) як товар являє собою пакет своєрідних послуг, що їх надають численні сусідні й суміжні галузі. Чи не найголовніша особливість рекреаційно-туристичної діяльності – стрижнева роль населення. [51].

В усіх інших галузях населення – замовник і споживач певного продукту, а головне – його виробник. Для туризму така роль населення також властива, але заразом населення формує потік туристів і є безпосередньою складовою туристичного процесу. З'являється потреба в специфічній оцінці населення як ресурсного чинника туризму. За цим напрямком туристичну діяльність характеризують як економічну систему, що має на меті виробництво та обмін туристичними послугами й товарами. [51].

Сукупність підприємств і організацій сфери послуг і сфери матеріального виробництва, що забезпечують виробництво, розподіл, обмін та споживання туристичних послуг і товарів, освоєння та експлуатацію туристичних ресурсів, а також формування інфраструктурної матеріально-технічної бази туризму, називають туристичною індустрією. З точки зору ринкових відношень туризм є ринком, на якому туроператори з товарів і послуг, що їх надають багато різних галузей, формують туристичний продукт і пропонують його споживачам – туристам.

І знову підкреслимо міжгалузеві та інтеграційні аспекти організаційно-економічних форм рекреаційно-туристичної діяльності.

Туризм охоплює більшість галузей економіки: промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт, зв'язок, торгівлю, громадське харчування, житлово-комунальне господарство, побутові послуги, культуру, мистецтво, спорт, науку, кредитно-фінансове й страхове обслуговування, інформатику.

Також, рекреаційно-туристичну діяльність розглядають як соціальну систему, в якій розрізняють дві підсистеми:

- 1) суб'єкт туризму – туристи, що споживають туристичні послуги й товари;
- 2) об'єкт туризму – туристичний регіон і об'єкти показу, а також туристичні організації та підприємства.

Фахівці туризму стверджують, що саме переміщення туристів формує системоутворюючі зв'язки в туристичній діяльності. Про методологічні труднощі такого підходу свідчить та обставина, що суб'єктами туристичної діяльності за визначенням ВТО є туроператори, турагенти та екскурсанти, а також заклади туристичного обслуговування і т. ін. Але в туристичній діяльності обов'язково беруть участь і самі туристи – споживачі туристичних послуг. [20].

Отже, суб'єктами ринкових відносин у туристичній діяльності реально є:

- організатори та продавці туристичних послуг (туроператори, турагенти);
- контрагенти – виконавці послуг (компанії-перевізники, готелі, ресторани, екскурсійні бюро);
- туристи – покупці та споживачі турпродукту, а також окремих послуг. [20].

Розгляд РТД як економічних та соціально-економічних систем окреслює лише окремі її аспекти, до того ж достатньо обмежені. Набувають

поширення підходи, за якими розглядають переважно позаекономічні функції РТД.

Також рекреаційно-туристичну діяльність розглядають як складну соціально-економічну систему, що інтегрує масову організовану рекреацію (лікувальну, оздоровчу, спортивну, пізнавальну, розважальну), туризм, а також невідпочивкову рекреацію (самодіяльні рекреація та туризм). Такий підхід характеризує рекреаційно-туристичну діяльність регіону чи країни як міжгалузевий комплекс.

Ним користуються географи, спеціалісти з регіональної економіки, економісти. Поняття «міжгалузевий комплекс» розроблене переважно для сфери матеріального виробництва. Його використання для вивчення РТД орієнтоване більшою мірою на сферу послуг і види діяльності населення, що виходять за межі офіційних класифікацій і рубрикацій.

До того ж і тут визначена особлива роль населення, яка є обов'язковою складовою рекреаційно-туристичної діяльності і являє собою її своєрідний «людський ресурс». Міжгалузевий комплекс РТД – це сукупність різних видів діяльності населення – економічних і позаекономічних, а також форм дозвілля, які забезпечують потреби населення регіону (країни) у послугах відпочинку, оздоровлення, лікування та туризму, супутніх соціальних послугах та рекреаційно-туристичній інфраструктурі. [20].

Географічною основою формування регіональних міжгалузевих комплексів РТД слугують рекреаційно-туристичні ресурси – дестинації, що визначають спеціалізацію регіону за видами РТД. Залежно від рівня розвитку РТД у регіоні можуть формуватися органи управління рекреаційно-туристичної діяльності. [90, с. 108].

Запроваджено й розроблено нове поняття – «дестинація», на його основі сформувалася географічна концепція оцінки туристичних ресурсів – концепція дестинацій. Її розробник, Н. Лейпер, туристичну дестинацію визначав як транзитний район, куди спрямовуються туристичні потоки, і як сукупність об'єктів показу для туристів і екскурсантів. Наразі дестинацію

розглядають як головну складову інтегрованої оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів, як вузлову ланку туристичного продукту.

Поняття «дестинації» (крім туристичних ресурсів) включає також туристичну інфраструктуру, туристичні підприємства й організації, підприємства – партнери з обслуговування туристів, соціально-економічне середовище території, що приймає туристів, місцеве населення з його менталітетом і традиціями. [20].

У такому розумінні дестинації відповідають поняттю «туристичний район». За сучасними поглядами рекреаційно-туристичні ресурси розглядають більш узагальнено, на рівні рекреаційно-туристичних регіонів. Дестинаціями називають території, що привертають увагу туристів і рекреантів разом із рекреаційними ресурсами, туристичною інфраструктурою, туристичними об'єктами й послугами, які входять до складу туристичних продуктів. [18].

У «туристичному словнику» (2003 р.) дестинації – це країни, регіони, міста, що привертають туристів, є головними осередками локалізації туристичної діяльності, потоків туристів та їхніх витрат. Це місця максимальної концентрації туристичних пам'яток та засобів туристичної діяльності. Сучасні дослідники виділяють такі загальні характеристики дестинацій (рис. 1.1.1):

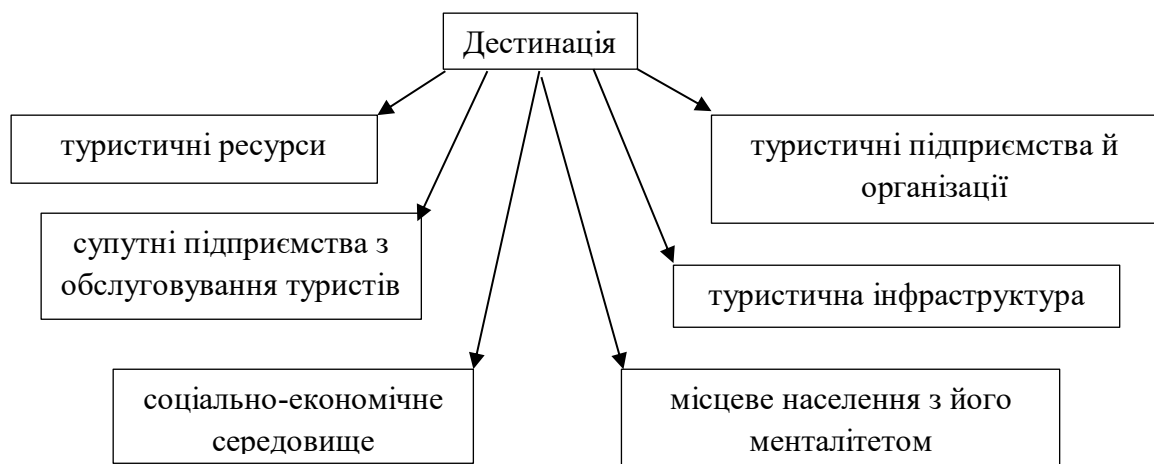

Рис. 1.1.1. – Характеристики туристичних дестинацій
[складено автором за 59]

Необхідно звернути увагу на розроблення форм територіальної організації РТД на різних рівнях. Можна сподіватись, що на локальному та регіональному рівнях вузловою ланкою РТД будуть дестинації – локальні й регіональні зосередження рекреаційно-туристичних ресурсів, що мають відповідну інфраструктуру.

На глобальному (міжнародному) рівні РТД зберігає мережеву форму територіальної організації, вузлами якої є світові центри й райони туризму, а також головні райони формування туристичних потоків. Глобальну й макрорегіональну мережу міжнародних туристичних маршрутів формують потоки туристів, тому світова туристична мережа має досить стабільну конфігурацію, оскільки світові й регіональні центри й райони туризму зберігають свою атрактивність.

Також рекреаційно-туристичні мережі мають риси динамічності, пов'язані з формуванням нових туристичних центрів і появою нових маршрутів. У географії та регіональній економіці рекреаційно-туристичну діяльність розглядають як міжгалузевий комплекс.

З одного боку, рекреація й туризм зачіпають практично всі сектори й галузі господарства: промисловість, сільське господарство, транспорт та інфраструктурні галузі, соціальну сферу в цілому, сферу обслуговування, соціальну інфраструктуру, культуру, освіту, науку, управління. [28].

З іншого – у складі господарського комплексу формуються напрямки економічної діяльності й галузі, безпосередньо пов'язані з рекреацією та туризмом, наприклад, масовий відпочинок населення (неорганізований і організований) і туризм.

Існує також потужна сфера побутової рекреації населення, яка нині ще не визначена як складова господарського комплексу і яка потребує дослідження, планування й управління. Географи традиційно називають рекреаційно-туристичне господарство країни чи регіону рекреаційним або ж рекреаційно-туристичним комплексом, підкреслюючи його міжгалузевий склад і характер.

У географії та регіональній економіці рекреаційно-туристичну діяльність розглядають як міжгалузевий комплекс. З одного боку, рекреація й туризм зачіпають практично всі сектори й галузі господарства: промисловість, сільське господарство, транспорт та інфраструктурні галузі, соціальну сферу в цілому, сферу обслуговування, соціальну інфраструктуру, культуру, освіту, науку, управління.

З іншого – у складі господарського комплексу формуються напрямки економічної діяльності й галузі, безпосередньо пов'язані з рекреацією та туризмом, наприклад, масовий відпочинок населення (неорганізований і організований) і туризм.

Існує також потужна сфера побутової рекреації населення, яка нині ще не визначена як складова господарського комплексу і яка потребує дослідження, планування й управління. Географи традиційно називають рекреаційно-туристичне господарство країни чи регіону рекреаційним або ж рекреаційно-туристичним комплексом, підкреслюючи його міжгалузевий склад і характер.

1.2. Сутнісна характеристика туристичного потенціалу

Необхідною умовою розвитку туризму є туристичний потенціал, який можна оцінювати в різних масштабах: лише на рівні світу, країни та регіону. Під туристичним потенціалом розуміється сукупність природних, культурних, історичних та соціально-економічних передумов для організації туристичної діяльності на певній території [14, с. 41].

В економічній літературі поняття потенціал визначається як можливості суспільства, держави у певній галузі, сфері діяльності. У сучасному словнику іноземних слів термін «potential» трактується як «здатність, володіння достатньою силою прояви будь-яких дій чи діяльності; те, що існує у прихованому вигляді і може проявитися за певних

можливостей; як ступінь потужності у якомусь відношенні, сукупність коштів, можливостей, необхідні чогось».

Як правило, в економічній сфері поняття потенціалу найчастіше вживається у зв'язку з прикметниками «економічний», «соціально-економічний». Так «економічний потенціал» визначається як сукупність економічних можливостей держави, які можуть бути використані для забезпечення її потенційних можливостей, вираження економічної могутності країни, досягнутого рівня продуктивних сил, а також можливостей їх зростання.

В економічній енциклопедії економічний потенціал визначається як «здатності економіки країни, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати продукцію, товари, послуги, задовольняти запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва та споживання.

Економічний потенціал країни визначається її природними ресурсами, засобами виробництва, трудовим та науковим потенціалом, накопиченим національним багатством» [63].

Ряд авторів трактують поняття економічного потенціалу ширше. Так, розглядаючи питання комплексного розвитку складних соціально-економічних систем, Рохчін В.Є., А.О. Полинів спираються на поняття соціально-економічного потенціалу, аргументуючи свій підхід тим, що дослідження окремих складових економічного потенціалу неминуче призведе до включення до розгляду соціального аспекту, який визначається відносинами між людьми у процесі його створення, підтримки та використання. [14].

Спираючись на наявні у науковій літературі думки та підходи до розуміння сутності, змісту та складу сукупного соціально-економічного потенціалу регіональної економіки, його ролі та значення у практиці регіонального господарювання можна визначити його як виражену в кількісному та якісному вимірі сукупність локалізованих на певній території

всіх видів ресурсів, які реально використовуються в економіці або можуть бути залучені до господарського обороту у найближчій чи більш віддаленій перспективі.

В основу дослідження структури сукупного соціально-економічного потенціалу може бути покладено ресурсно-функціональний принцип, що передбачає виділення структурних елементів потенціалу з точки зору цільових функцій, які вони виконують у рамках туристично-рекреаційної сфери регіону.

Стратегічний потенціал туристсько-рекреаційної сфери регіону має розглядатися одночасно як з точки зору наявних ресурсів, так і з точки зору можливості їх використання та здатності забезпечити максимально можливий рівень виробництва туристичного продукту та туристичних послуг для вирішення стратегічних завдань.

У цьому стратегічний потенціал відбиває граничні можливості туристсько-рекреаційної сфери у досягненні її стратегічних цілей. Для того, щоб ці можливості були матеріалізовані, необхідні відповідні ресурси, тому головною особливістю стратегічного потенціалу туристично-рекреаційної сфери є відображення її ресурсної концепції.

Поняття туристично-рекреаційного потенціалу тісно пов'язується з конкретними цілями, виробництвом певних видів туристичного продукту, класифікованого за видами специфічних туристично-рекреаційних ресурсів, тобто за видами туризму, що виводяться на внутрішній та зовнішній ринки.

Таким чином, у туризмі стратегічний потенціал – це категорія, яка відображає взаємозв'язок ресурсної та продуктової концепції туристично-рекреаційної сфери. Слід зазначити, що ми виступаємо прихильниками представників школи стратегій, що розглядає процес формування стратегії, що базується на поєднанні ресурсної та продуктової концепції. [72].

Вирішуючи завдання декомпозиції сукупного потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону, необхідно взяти до уваги існуючі наукові підходи до дослідження структури соціально-економічного

потенціалу територіальної системи, розроблені зарубіжними вченими М. Портером, Т. Йеннером та ін.

Також необхідно враховувати вітчизняні розробки в рамках наукових досліджень шкіл Київського інституту проблем регіональної економіки, Ради з вивчення продуктивних сил, а також Л.С. Шеховцева, І.П. Даниловим, О.М. Татаркіним та інших.

Під час дослідження цієї проблеми основним методологічним прийомом є декомпозиція сукупного соціально-економічного потенціалу на блоки складових приватних потенціалів за ресурсним, функціональним, відтворювальним критеріям, і навіть за значимістю потенціалу з метою регіонального розвитку.

Розглядаючи сутність та структуру туристично-рекреаційного потенціалу регіону, необхідно також наголосити на загально-концептуальній значущості спеціалізованих робіт з даної проблематики таких учених, як Н.С. Мироненко, Р. Браймер, В.С. Боголюбов, С.А. Боголюбова, В.Г. Гуляєв, І.В. Зорін, Н.І. Кабушкін, В.А. Квартальні, В.М. Козирєв, Є.В. Колотова, І.І. Тістечко та ін. [14, с. 45-46].

У більшості випадків під туристичним потенціалом розуміється наявність якихось унікальних або принаймні цікавих місцевих об'єктів. Хоча це не обов'язкова функція, це просто ідеальний вибір. Туристичний потенціал території сильно варіює залежно від особливостей соціокультурної освіти, в якій вона розташована. Поняття «туристичний потенціал» включає поняття «умови та фактори розвитку туризму».[32].

При цьому значна увага приділяється застосуванню понять «туризм і дозвіллевий потенціал» та «туризм і дозвіллевий простір». Проте використання цих понять є методологічно правильним. Слід зазначити, що до рекреаційної діяльності (як зазначалося вище) належать туризм і туристична діяльність. Тому нерозумно вживати термін «подорожі та відпочинок», оскільки він свідомо включає повторення.

Найбільш доцільним є використання цих понять окремо – «туристичний потенціал» і «потенціал дозволя». Визначення наявного туристично-рекреаційного потенціалу не є найскладнішим завданням, адже зараз практично на будь-якій території довгострокової забудови є пам'ятки історії та культури, заповідні природні об'єкти, детальна інформація про соціально-культурні об'єкти-музеї, готелі, ресторани, будинки престарілих, розважальні центри тощо. [14, с. 47].

В Україні термін «туристично-рекреаційний потенціал» був введений в обіг у 70-ті рр.. у роботах вчених школи рекреаційної географії і досі залишається дискусійним. У табл. 1.2.1 систематизовано поняття «туристично-рекреаційний потенціал» відповідно до деяких методологічних підходів.

Таблиця 1.2.1

Методологічні підходи до змісту поняття «туристично-рекреаційний потенціал регіону» [складено автором на основі даних 25]

Підхід до визначення	Автор	Зміст визначення
1. Підхід, що ототожнює поняття	Литвиненко Т.В.	Сукупний потенціал туристських ресурсів регіону.
2. Результативний підхід	Козирьов В.М. Забасва М.М.	Здатність наявних туристично-рекреаційних ресурсів регіону приносити доходи різним економічним суб'єктам у певний період. Результат ринкової оцінки потенційних доходів факторів виробництва у туризмі, можливих для отримання.
3. Ресурсний підхід	Скобкін С.С. Зорін І.В., Квартальнов В.А. Гуляєв В.Г., Селіванов І.А.	Сукупність приурочених до території природних і рукотворних тіл та явищ, а також умов, можливостей та засобів, придатних для формування туристичного продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій, програм. Сукупність природних, культурно-історичних та соціально-економічних умов та ресурсів території, що визначають можливості розвитку різних видів відпочинку та туризму, здійснення різноманітних туристично-рекреаційних занять. Сукупність якісних та

	Буркацька І.Л.	кількісних характеристик природних, історико-культурних та інших ресурсів території, а також її туристичної інфраструктури, що впливають на розвиток туризму та рекреації. Здатність наявних на території регіону туристських ресурсів привертати увагу туристів та забезпечувати максимально повне задоволення потреб під час подорожі.
4. Системний підхід	Боголюбов В.С . Севастьянова С.А.	Синтезований регіональний потенціал (як центральний - виступає потенціал управління), що характеризується змінними просторово-тимчасовими кордонами, що залежать від потреб у потенціалах, що має суб'єктивну природу формування, використання та розвитку. Сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих один з одним потенціалів регіону, які використовуються в туристичній діяльності, а також нових, сформованих у процесі цієї діяльності та які використовують фактори виробництва регіону.

Контент-аналіз змісту та структури туристично-рекреаційного потенціалу регіону в рамках зазначених підходів дозволяє зробити висновок про пріоритетне значення специфічних (природних, культурно-історичних та соціально-економічних) ресурсів регіону для реалізації туристичного потенціалу, а також про високу еластичність впливу зміни ресурсів на результати туристичної діяльності. [72].

Зазначимо, що в теоретичному контексті туристські ресурси регіону слід розглядати з огляду на їх просторову, тимчасову та галузеву специфічність, а саме: туристські ресурси локалізовані територіально та унікальні за кількісними та якісними параметрами; Значно розрізняються за динамічними показниками обсягу та структури ресурсів у окремих регіонах України, і навіть усередині регіону і мають функціональністю для обмежених видів діяльності. [14, с. 48].

Поєднання ресурсів та результати їх використання на регіональному рівні визначаються підприємницькою активністю та якістю інституційного

середовища (відсутністю/наявністю правил, процедур, інституційних форм для реалізації підприємницької активності), рівнем технологічного розвитку та іншими динамічними компонентами.

Як правило, у спеціалізованій літературі туристично-рекреаційні ресурси класифікуються за такими критеріями: за складом (за складовими факторами та елементами, їх функціональною придатністю); за оцінними параметрами якості туристських ресурсів (придатність, комфортність, естетична привабливість, значимість); за іншими характеристиками, які не пов'язані з оціночними показниками.

Узагальнюючи існуючі підходи до класифікації туристично-рекреаційних ресурсів та, враховуючи їх специфічність, передусім предметну, можна виділити таку структуру ресурсів, що використовуються у туристичній діяльності:

- природні ресурси, що включають лікувальні та курортні об'єкти та території, ресурси екологічного туризму, а також рибальського, мисливського та інших видів активного туризму;

- культурно-історичні ресурси, що включають ресурси паломницького, пізнавального та екскурсійного туризму, що мають як матеріальну, так і нематеріальну форму (обряди, традиції, звичаї);

- соціально-економічні ресурси, що включають інвестиційні, освітні, кваліфіковані трудові, а також виробничі ресурси, представлені широким спектром підприємств та організацій, прямо чи опосередковано зайнятих у виробництві туристських послуг та формуванні туристської пропозиції регіону. [14, с. 49].

Виділені структурні елементи туристично-рекреаційних ресурсів обумовлені специфічністю туристично-рекреаційної сфери, її високою залежністю від природних, культурно-історичних ресурсів, що є позачасовим компонентом. Наявність природних та культурно-історичних ресурсів створює стійкий базовий туристично-рекреаційний потенціал регіону, тоді як

варіативний, динамічний – пов’язаний із соціально-економічними ресурсами територій.

Ця група ресурсів відбиває процес залучення у регіональні відтворювальні процеси та його перетворення на конкурентні переваги. Таким чином, потенціал розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону може бути представлений такими приватними видами потенціалу та ресурсними можливостями, які можуть бути залучені суб’єктами господарювання в економічну діяльність у власних інтересах та інтересах регіону в цілому:

- природно-рекреаційним потенціалом, що включає переваги та вигоди економіко-географічного положення, а також різні види природних ресурсів, що використовуються в туристично-рекреаційних цілях, а також можливості та умови їх господарського використання;

- культурно-історичним потенціалом, що включає різні види матеріальних та нематеріальних ресурсів, а також можливості та умови їх господарського використання;

- виробничим потенціалом, що включає наявність відповідних потужностей і можливостей з виробництва конкретних видів туристських послуг, основні виробничі фонди, їх стан і ефективність їх використання (фондовіддача), можливості кооперування, комбінування та концентрації туристського виробництва;

- трудовим потенціалом, що включає рівень забезпеченості туристично-рекреаційної сфери регіональної економіки трудовими ресурсами, висококваліфікованими кадрами, їх кількість та якісний склад, можливості збільшення трудового потенціалу за рахунок природного приросту населення та міграційних процесів (параметрів розширеного відтворення кадрового потенціалу);

- інвестиційним, фінансовим та економічним потенціалом, що включає в себе фінансові ресурси та потоки, а саме: кошти регіонального та муніципальних бюджетів, що належать до туристично-рекреаційної сфери;

кошти підприємств та організацій, зайнятих туристичною діяльністю на території регіону; кошти населення, зайнятого у туристській діяльності;

- науково-освітнім потенціалом, що включає освітні установи (особливо середні професійні та вищі навчальні заклади, розташовані в межах регіону), зайняті в підготовці туристських кадрів, кількість інноваційних розробок і продуктів;

- загально-регіональним інфраструктурним потенціалом, що включає системи життєзабезпечення (підприємства та інфраструктура ЖКГ та міського господарства); об'єкти та елементи транспортної інфраструктури (автомобільні, залізничні, транспортні термінали, станції техобслуговування та ін.); об'єкти загальної виробничої інфраструктури (енергетичні об'єкти, об'єкти водозабезпечення та водовідведення та ін.). [63].

Виділені компоненти потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону повністю не вичерпують її зміст. Однак, на нашу думку, з урахуванням можливостей інформаційної бази саме ці компоненти разом у найбільш повній формі характеризують територіальну диференціацію конкурентних переваг туристично-рекреаційного сектора, що є в окремих суб'єктах України. [14, с. 52].

Використання різних видів потенціалу у туристично-рекреаційній сфері необхідно розглядати з погляду поєднання управлінських повноважень регіонального та місцевих органів управління, їх прав ведення господарської діяльності, що дозволяє на рівні суб'єкта управління ефективно використовувати регіональний туристично-рекреаційний потенціал та сприяти його розвитку та збільшенню.

Розглядаючи туристично-рекреаційний потенціал регіону з позиції стратегічного менеджменту, зазначимо, що у загальному випадку стратегічний потенціал об'єкта управління складається: по-перше, з виробничого потенціалу, що розуміється як поєднання ресурсів та компетенцій, що створює умови для використання зовнішніх сприятливих

можливостей; по-друге, з ринкового потенціалу, що є головним чином потенціал попиту, який не задовольняється ринковою пропозицією.

Ринкові шанси можуть проявитися як результат аналізу можливих процесів конкурентів, і навіть як результат аналізу можливостей споживачів. Перетворення стратегічного потенціалу на стратегічні чинники успіху є головною передумовою успіху у віддаленій перспективі та основою формування стратегії. Необхідно також наголосити на обмеженому характері впливу суб'єкта стратегічного розвитку на ринковий потенціал.

При цьому ринковий потенціал неможливо розглядати у відриві від виробничо-ресурсного потенціалу. Проблема полягає в тому, щоб виявити ринковий потенціал за допомогою свого роду стратегічних засобів «раннього виявлення», можливості його використання залежать від компетенцій і ресурсів суб'єкта економічних відносин.

У зв'язку з цим, можна зробити висновок про те, що розвиток сукупного соціально-економічного потенціалу досліджуваного об'єкта неможливий без орієнтації на ринкову ситуацію, що складається в певний момент часу. [14, с. 53].

Можливості ефективного використання стратегічного потенціалу обумовлені характером впливу та поєднання різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів.

Виділення основних елементів довкілля з метою визначення ринкового потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіону може базуватися на двох основних засадах:

- галузевий принцип, що передбачає виділення елементів і чинників довкілля, надають специфічне впливом геть певну підсистему та елементи внутрішнього середовища туристично-рекреаційної сфери;

- принцип характеру впливу, що передбачає виділення елементів і чинників довкілля з погляду характеру їхнього впливу (прямого чи опосередкованого) на туристично-рекреаційну сферу, і навіть рівня, до якого вони належать (міжнародний, національний, регіональний).

У цьому випадку виділені елементи та фактори зовнішнього середовища туристично-рекреаційної сфери можна розділити на фактори зовнішнього мікросередовища (тобто ті фактори, які так чи інакше піддаються впливу з боку туристично-рекреаційної сфери) і зовнішнього макросередовища.

Узагальнюючи все вищесказане, під стратегічним потенціалом розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону розумітимемо узагальнюючу кількісно-якісну характеристику наявності та можливостей використання всіх локалізованих у регіоні специфічних природних, культурно-історичних та соціально-економічних ресурсів, які реально використовуються або можуть бути залучені до туристів, рекреаційну діяльність, задля досягнення стратегічних цілей у конкретний період. [63, с. 91-92].

Враховуючи конкурентний характер сучасної економіки під час аналізу стратегічного потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіону, необхідно його розглядати як конкурентний соціально-економічний потенціал. Конкурентний потенціал не включає не зайняте в економіці, що перебуває у працездатному віці, які не використовуються в туристично-рекреаційній діяльності, основні фонди, земельні, водні, лісові ресурси тощо. [14, с. 54-55].

У зв'язку з цим конкурентний потенціал окреслюється сукупність компонентів його соціально-економічного потенціалу, які можна реально використані у процесі туристично-рекреаційної діяльності.

1.3. Методичні підходи до оцінки стану та реалізації потенціалу регіону у сфері туризму

Оцінка наявного туристичного потенціалу має враховувати: унікальність наявних об'єктів; відмінність у їх доступності та щільності розміщення в межах регіону; різноманітність та комплексність наявних

об'єктів; їхній фізичний стан. Необхідно визначати перспективи використання туристичного потенціалу [48, с. 259].

Важливо розробити модель організації туристичної сфери регіону, визначити території, які насамперед потребують концентрації зусиль і коштів на їх розвиток, а також резервні території і ті, де розвиток туристичної інфраструктури недоцільний. Для грамотного та ефективного управління ресурсним потенціалом регіону необхідно розробити та застосувати такі параметри його оцінки:

- кількісну оцінку ресурсів;
- оцінку структури потенціалу, ступінь використання приватних потенціалів;
- оцінку можливостей використання ресурсів;
- систематичний облік стану туристських та рекреаційних ресурсів та визначення їх значення у розвитку туризму регіону, які можливі лише при введенні системи туристських та рекреаційних кадастрів.

Туристські ресурси створюють можливість розширення виробництва туристського продукту, що визначається актами, запасами, внутрішніми резервами туристичної організації, а також природними та соціальними умовами, в яких вона діє, сукупність природних, оздоровчих, культурних та інших ресурсів, здатних задовольнити різні запити та потреби туристів. Туристські ресурси доступні для ознайомлення та використання незалежно від форми власності, якщо до того немає накладених у встановлених законом порядку обмежень. [66].

З дослідження туристичного (рекреаційного) потенціалу територій розпочинається майже кожна наукова праця, присвячена проблемам розвитку туризму, а оцінка рівня рекреаційного потенціалу регіонів та їх забезпеченості рекреаційними ресурсами є проблемою, що чи не найбільш часто піднімається у наукових виданнях з географії, економіки, медицини та екології [48, с. 260-261].

Розглядаючи існуючі підходи до оцінки стратегічного туристично-рекреаційного потенціалу регіону, що включають якісну та кількісну оцінку, зауважимо, що найчастіше використовується з цією метою популярний метод SWOT-аналізу, що дозволяє якісно оцінити сильні та слабкі сторони внутрішнього середовища, загрози та можливості зовнішнього середовища, без залучення додаткових ресурсів та пошуку необхідної аналітичної інформації.

Така оцінка стратегічного та ринкового потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіону здійснюється з точки зору розробки стратегії розвитку щодо протидії несприятливим факторам зовнішнього середовища, проте при цьому не беруться до уваги певні «приховані» можливості та фактори.

Тому використання методів SWOT-аналізу при оцінці стратегічного потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону є доцільним з точки зору вироблення рекомендацій щодо підвищення ефективності використання «внутрішнього» потенціалу, протидії зовнішнім несприятливим факторам та адаптації до сприятливих факторів зовнішнього середовища. [66].

Однак цього недостатньо з погляду повноти, обліку особливостей структурних елементів та динаміки його кількісних значень. На практиці набули широкого поширення методики комплексної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу, що базуються на оцінці потенційної ємності та пропускної спроможності туристично-рекреаційних об'єктів, експертній оцінці якості цих об'єктів та кількісних результуючих показників, що оцінюють фактичну кількість туристів, які скористалися туристськими послугами. [48, с. 262].

На нашу думку, система оцінки основних елементів стратегічного туристично-рекреаційного потенціалу регіону повинна включати оцінку:

- базового (природного) туристично-рекреаційного потенціалу, обумовленого заданими спочатку факторами, що забезпечують ресурсні

конкурентні переваги (економіко-географічним становищем, природним потенціалом, культурно-історичним потенціалом);

– динамічного соціально-економічного потенціалу, що штучно формується у процесі економічного розвитку та забезпечує вторинні (технологічні, фінансові, інноваційні) конкурентні переваги.

Ці конкурентні переваги виникають як результат економічного розвитку та реалізації прийнятої стратегії. Для оцінки виділених елементів потенціалу має бути сформована система приватних оціночних показників.

Їх вибір повинен ґрунтуватися на принципах комплексності та системності оцінки, забезпечення максимальної репрезентативності показників, обліку фактора порівняльної достовірності вихідних даних та ін. комплексної методики проведення оцінки, порівняння та узагальнення даних [66].

Результатом проведення зазначеного комплексу робіт має стати досить чітка ідентифікація та виділення основних груп регіонів, що різняться за наявністю та ступенем використання стратегічного потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери. [66].

При вивченні туристично-рекреаційних ресурсів частіше за все використовують три види оцінки: якісну, кількісну та економічну.

Кількісна оцінка включає в себе показники об'єму запасів, необхідних для оптимізації навантажень та визначення потенційної ємності територіальних рекреаційних систем (Всесвітня туристична організація потенційну ємність туристичної території визначає як максимальну кількість людей, яка може відвідати місце призначення в один і той самий час, не призводячи до руйнування фізичного, економічного та соціально-культурного довкілля та до неприпустимого зниження якості задоволеності відвідувачів). [48, с. 263-264].

До складових кількісної оцінки відносяться також показники площі розповсюдження ресурсів, сприятливих для рекреаційного використання, встановлення кордонів санітарних округів та тривалість комфортного сезону

використання рекреаційних ресурсів, які визначають сезонність використання та розвитку туризму. [66].

Якісна оцінка рекреаційних ресурсів включає в себе ступені сприятливих якостей для визначення виду або циклу рекреаційних занять: виразність, контрастність, величність, здатність природних рекреаційних ресурсів пробуджувати позитивні емоції. Недоліками кількісного та якісного методів є відсутність орієнтації на економічне обґрунтування, суттєві об'єми дослідницької роботи без чіткої стратегії застосування результатів.

Економічна оцінка дозволяє визначити вартість туристичних ресурсів території. Економічні параметри туристичної діяльності та економічна оцінка туристичних ресурсів тісно пов'язані з видом ресурсу, його якістю, відстанню від району споживання, технологією використання, станом довкілля.

Тобто економічна оцінка туристичних ресурсів повинна бути системою показників, що відображають економічні результати туристичної діяльності з урахуванням їх якісних властивостей. [48, с. 265].

Ціль економічної оцінки – це необхідність об'єктивно відобразити, що втрачає територія в цілому при знищенні рекреаційного ресурсу або при відмові від його використання. Зробити це доволі важко: по-перше, тому що цей ресурс може бути унікальним та його якості і цінність неможливо відшкодувати; по-друге, у ряді випадків інтереси суспільства та індивіда не співпадають, а це може призвести до безповоротної втрати ресурсу як частини національного багатства. [66].

Узагальнюючи відомі підходи, можна сказати, що оцінка туристичного потенціалу складається з кількох взаємопов'язаних етапів:

- Перший етап пов'язаний із формальним визначенням мети оцінювання. Такою метою може бути попереднє дослідження, планування, розробка програм, моделей розвитку туризму, вдосконалення системи туристичного бізнесу в регіоні, визначення інвестиційно привабливих регіонів у сфері відпочинку і туризму, складання кадастру рекреаційних

ресурсів, визначення ступеня придатності районів для туристичного використання, визначення майбутньої економічної соціалізації районів у сфері туризму тощо. [66].

- На другому етапі відбувається виділення чітких меж того, що буде оцінюватись. У географічних дослідженнях регіонального рівня найчастіше об'єктами оцінки виступають геосистеми. Однією з ключових проблем етапу є обґрунтований поділ території на окремі операційні територіальні одиниці – одиниці, виділені виходячи з мети дослідження і специфіки досліджуваної геосистеми.

- Третій етап пов'язаний із виділенням суб'єкта оцінки, з позицій якого проводитиметься оцінка об'єкта. У ролі суб'єктів оцінки зазвичай виступають регіони, як економічні системи, організатори туристично-рекреаційної діяльності, види або типи туристично-рекреаційних занять, певні категорії туристів (рекреантів).

- Протягом четвертого етапу відбувається визначення показників, необхідних для оцінки об'єкта (чинників та умов), які є суттєвими для його порівняльної характеристики, виходячи із сформульованої мети оцінки. Фактично перелік обраних показників у більшості випадків встановлюється на основі аналізу розв'язуваної проблеми і неформальних міркувань дослідника. [48, с. 266].

- На п'ятому етапі проводиться збір інформації, необхідної для оцінки туристичного потенціалу території.

- Шостий етап забезпечує приведення показників оцінки до єдиної системи вимірювання. Для цього, зазвичай, використовують оціночні шкали, нормування, ранжування тощо.

- На сьомому етапі визначається спосіб «згортання» оціночних показників у часткові та (або) інтегральні показники з подальшим отриманням по них результатів оцінки.

- Восьмий етап включає перевірку і, при необхідності, корегування результатів оцінки.

- На останньому, дев'ятому етапі, відбувається інтерпретація отриманих результатів оцінки [66].

За іншим підходом оцінка туристично-рекреаційного потенціалу території вимагає системи показників, що характеризують його складові компоненти.

Так, до показників оцінки ресурсної компоненти туристично-рекреаційного потенціалу, на нашу думку, можна віднести: потенціал природних ресурсів за окремими категоріями; ступінь освоєння природних туристичних ресурсів; рекреаційна місткість території; норми припустимого рекреаційного навантаження на території; стійкість природних комплексів до рекреаційного навантаження; насиченість території історико-культурними пам'ятками; рівень значущості історико-культурних пам'яток; кількість необхідного та достатнього часу для огляду цінностей; історична, культурна, інша цінність пам'яток; сучасний стан та рівень збереженості історикокультурних ресурсів.

Важливою складовою оцінки елементів економічної та інфраструктурної компонент туристично-рекреаційного потенціалу обумовлює, зокрема, визначення показників як: забезпеченість території засобами розміщення для різних категорій туристів та рекреантів; кількість місць, коефіцієнт завантаження, прибуток із розрахунку на 1 місце у засобах розміщення; кількість підприємств та кількість посадкових місць на підприємствах ресторанного господарства з розрахунку на тисячу жителів регіону; товарообіг підприємств ресторанного господарства; кількість засобів масової інформації в регіоні; рівень розвитку засобів масової інформації, інформаційних систем та технологій; кошти суб'єктів господарювання, спрямовані на розробку й впровадження нових технологій використання туристичних ресурсів; обсяг внутрішніх та іноземних інвестицій у туристично-рекреаційну сферу; кошти інвесторів, спрямовані на будівництво, реконструкцію й модернізацію туристично-рекреаційних підприємств; кошти інвесторів, спрямовані на створення або розвиток

підприємств туристично-рекреаційної інфраструктури; кількість новоутворених підприємств завдяки інвестиційній діяльності; показники ефективності управлінської праці. [48, с. 267-268].

Щодо проведення дослідження соціальної компоненти пропонується використовувати такі основні показники:

- кількість працівників туристично-рекреаційної сфери;
- кількість навчальних закладів усіх видів, яким здійснюють підготовку спеціалістів туристичного профілю;
- ліцензійний обсяг навчальних закладів усіх видів з підготовки спеціалістів туристичного профілю [66].

Якщо туристичний потенціал регіону розглядається з точки зору ресурсного підходу, то для оцінки та аналізу туристичних ресурсів доцільно використовувати комплекс методів (рис. 1.3.1).

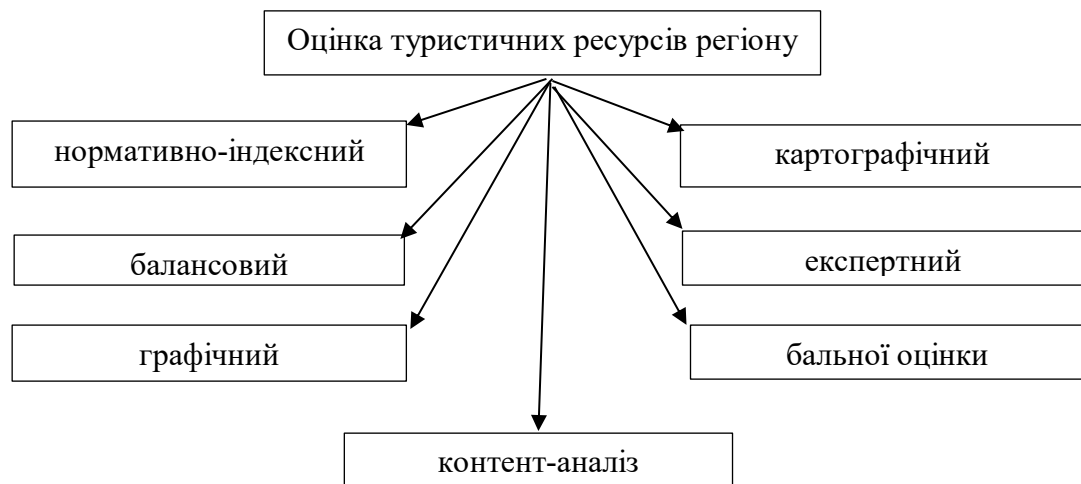

Рис. 1.3.1. – Методи оцінки туристичних ресурсів
[складено автором за 8]

До цього комплексу мають входити:

- нормативно-індексний – полягає у дослідженні фактичного стану певного виду туристичних ресурсів в порівнянні з нормативним рівнем, прийнятим за еталон. За допомогою цього методу може вивчатися забезпеченість населення та тих, хто відпочиває основними видами

туристичних ресурсів, задоволення їх потреб у різних видах туристичних занять тощо; [48, с. 269].

- балансовий – передбачає співставлення наявності ресурсів та їх використання. Такий метод успішно використовується для складання балансів земельних, пляжних, трудових ресурсів тощо, при дослідженнях потреб різних груп населення в певних видах відпочинку;

- графічний – базується на представленні структурного та динамічного складу показників у вигляді діаграм, лінійних графіків;

- картографічний – передбачає моделювання туристичної діяльності за допомогою туристичних дослідницьких карт. Цей метод відкриває великі можливості в отримванні якісно нових даних про закономірності формування, розвитку та динаміку територіальних рекреаційних систем;

- експертний – використовується для отримання інформації про потенційні можливості різноманітних територій, на яких організується відпочинок; – статистичні та математичні методи – широко використовуються при обробці та аналізі туристичних ресурсів – метод середніх величин, економічні індекси, кореляційні, регресійні моделі та інші;

- бальної оцінки – використовується для виявлення та надання характеристики природних ресурсів, що не можуть бути оцінені за допомогою абсолютних кількісних величин. Цей метод може використовуватися також при оцінці сприятливості територій для організації туристичних зон; [48, с. 270].

- контент-аналіз – це кількісно-якісний наукометричний метод, що аналізує зміст документів з ціллю виявлення або вимірювання різних факторів, що відображають ці документи.

Відзначимо, що кожна з наявних в науковій літературі методик оцінки туристичного потенціалу регіону має певні переваги і недоліки. Аналіз наявних підходів і проблем оцінки туристичного потенціалу країни або регіону, необхідних для розвитку галузі туризму, дає змогу зробити такі висновки: [66].

– в методиках оцінки туристичних ресурсів використовується обмежена кількість параметрів оцінки, що не дає повного уявлення про стан ресурсного потенціалу розвитку туризму та рекреації регіону (зазвичай використовують параметри оцінки окремих ресурсів, а саме природних, рекреаційних ресурсів, історико-культурних, рідше – інфраструктурних);

– в параметрах оцінки виявлено відсутність показників ефективності використання ресурсів туризму (наприклад, стан туристського попиту і пропозиції, технологічність освоєння ресурсів, державне регулювання туристичної діяльності);

– будь-яка пропонована сучасними авторами методика комплексної оцінки ресурсів туризму обов'язково вимагає уточнення критеріальної основи відповідно до природнокліматичних, ландшафтних умов і особливостей історичного та соціально-економічного розвитку території;

– існує проблема збору інформації, необхідної для проведення комплексної оцінки ресурсів розвитку туризму та рекреації; [66].

– часто проведена оцінка є суб'єктивною. Оцінка туристичного потенціалу має бути пов'язана з можливістю практичного застосування та забезпечуватися орієнтацією на споживача, його потреби та можливості [70].

Все це підкреслює необхідність не тільки обліку територіальних особливостей розподілу туристичних ресурсів та економічних процесів, що відбуваються в межах країни та регіонів, а й формування стратегії розвитку регіональних туристичних комплексів в залежностей від їх ресурсної складової та потреб сучасного туризму з можливістю запровадження нових форм відпочинку та забезпечуючи інформаційну підтримку їх просування як в межах, так і за межами регіону. [48, с. 271].

Таким чином, оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу регіону (територій) – важливий інструментарій управління розвитком туристичної сфери в країні, контролю за соціальними, екологічними та економічними наслідками туристичної діяльності.

Очевидно, що без належної системи моніторингу та оцінки суттєво ускладнюється розробка стратегічних програм розвитку туризму, ефективне використання наявних туристичних ресурсів, їх охорона і розвиток, виникають труднощі щодо залучення інвестицій у регіональний розвиток галузі. [66].

Загальним у методології оцінки територій туристичного призначення є визначення комплексу характеристик, що мають визначальне значення для здійснення порівняльної оцінки.

Виділення характеристик залежить, як правило, від тієї мети, заради якої проводиться оцінка об'єктів. При цьому необхідно відзначити, що цілі можуть відрізнятись – від залучення конкретної суми інвестицій у туристичний об'єкт, купівлі земельної ділянки з подальшим розвитком туристичної інфраструктури до створення й розвитку туристичних центрів і зон.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Аналіз туристичних ресурсів Одеської області

Україна поступово вийшла на міжнародний ринок туристичних послуг, але розвиток туризму в країні відбувався досить повільно, що перешкоджало вступу країни у світове туристичне середовище. Причин багато. Основні причини: недосконале правове поле, недосконала туристична інфраструктура, ігнорування туристичного потенціалу певних регіонів України та низький рівень маркетингових інструментів, що використовуються туристичними компаніями [25, с. 74].

Одним з найперспективніших туристичних районів України є Одеська область-Додаток А. Одеська область може забезпечити туристів широким спектром екскурсій, пляжів, охорони здоров'я, винного та продовольчого та інших видів туризму, безлічі цікавих розважальних заходів, різноманітних історичних пам'яток тощо. На жаль, увесь потенціал цього справді багатого туристичного району ще не повністю розкритий. [11, с. 473].

Одним із найбільш перспективних туристичних регіонів України є Одеський туристичний регіон. Одеська область знаходиться серед регіонів-лідерів України за забезпеченістю туристичними ресурсами.

Головною особливістю території Одеської області є її приморське розташування, широкий «вихід» до моря і положення на європейських і світових водних шляхах, що є вагомим чинником міжнародного туризму.

Найбільш поширеними видами туризму на Одещині є пляжний, лікувально-оздоровчий, активний, культурно-пізнавальний та винно-гастрономічний. Також на стадії розвитку знаходяться такі види відпочинку, як екологічний та етнографічний (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Види туризму в Одеській області та їх ресурсне забезпечення

[складене автором на основі 11]

Вид туризму	Ресурсне забезпечення	Центри розміщення
Пляжний	Піщані пляжі морського та лиманного походження довжиною понад 300 км	м. Одеса, Комінтернівський, Овідіопольський, Білгород-Дністровський, Татарбунарський та Кілійський райони
Лікувально-оздоровчий	Лікувальні грязі, ропи лиманного походження, мінеральні води, наявність спеціалізованих закладів розміщення (санаторії, профілакторії, пансіонати тощо)	Куяльницький лиман, м. Одеса, Іллічівськ та Южне, Білгород-Дністровський та Овідіопольський райони
Спортивний	Сталактитові печери, велика кількість водойм (море, річки, озера), висоти, що підходять для заняття мотобайкінгом, наявність велодоріжок	м. Вилкове, м. Одеса (Жевахова гора, Одіновська печера), Кодимський та Котовський райони (Подольська височина)
Культурно-пізнавальний	Історичні пам'ятки світового значення, архітектурні пам'ятки, скульптури та статуї, велика кількість музеїв різного напрямку, урочища та ландшафти заповідного типу	м. Одеса, Білгород-Дністровський, Кілія, Болград, Ізмаїл, с. Нова та Стара Некрасівка
Винно-гастрономічний	Наявність великих винзаводів, сироварні, виготовлення домашнього сиру на фермах, різноманіття закладів харчування, винногастрономічні фестивалі	с. Шабо (винзавод «Шабо», Європейська сироварня), м. Одеса, Кілійський район (Козяча ферма), м. Вилкове, с. Криничне («Колоніст»)
Екологічний	Території природно-заповідного фонду, екологічні господарства, ферми, садиби тощо	Кілійський район (Козяча ферма), господарство Фрумушика-Нова, м. Татарбунари, Роздільнянський район («Тихі острови», природний комплекс «Рідна природа»), Савранський ліс
Етнографічний	Пам'ятки архітектури, музейні експозиції, архівні матеріали, мальовничі природні місця для ознайомлення з місцевою культурою та історією	с. Усатово (Козацьке кладовище), с. Нерубайське (Великий етнографічний музей), Цвинтар Сотникової Січі

Природно-ресурсний потенціал Одеської області сприяє значному розвитку пляжного та лікувально-оздоровчого туризму. Узбережжя Чорного моря відноситься до територіально-рекреаційної системи оздоровчого та лікувального типів. Лікувальні заклади базуються на грязях та рапі лиманів,

на використанні корисних властивостей морської води, мінеральних джерел. Сприяє лікуванню та відпочинку поєднання морського та степового повітря, велика кількість сонячних днів, піщані природні та штучні пляжі. [54, с. 26].

У приморській зоні є понад 70 здравниць, розрахованих на щорічне лікування понад 300 тисяч осіб, а також пансіонати, туристські бази, піонерські табори. Лиманний бруд сприяє лікуванню периферичної нервової системи, ліквідує наслідки травм головного та спинного мозку, відновлює рухливість органів опори, сприятливо діє на деякі шлунково-кишкові та гінекологічні хвороби. Мінеральні води призначаються при захворюванні органів травлення та серцево-судинної системи, при шкірних захворюваннях (Характеристика кожного курорту з докладним переліком хвороб, що виліковуються там, наведена в брошурі «Курорти Одеси»).

Санаторно-курортні комплекси сконцентровані в Одесі та її околицях, на пересипах Дністровського лиману, на берегах лиманів Будаки та Бурнас (курортні комплекси «Куяльник», «Лузанівка», «Аркадія», «Великий Фонтан», «Чорноморка» – Затока» та ін.). Сприятливі для лікування та літнього відпочинку погоди в Одесі спостерігаються 100-110 днів.

Купальний сезон триває із середини травня до середини вересня. Середньомісячна температура морської води у травні становить 14,6°. у липні та серпні – 22,5°, вересні – 17-18°. Добові коливання температури зазвичай не перевищують 2,5-3°, що сприяє купанню в будь-який час доби і відповідає стандартам комфортності.

Дискомфортна температура (7-10 °) встановлюється в середньому на 1-3 дні на місяць під впливом згінних північних, північно-західних та західних вітрів. При більш тривалих згонах виникає холодна течія – «холодник», що має прозору та солону воду, рясніє медузами. Хвильовий режим Одеського узмор'я сприятливий для купання, оскільки 75% хвиль мають висоту менше ніж 1 м, а днів із високими хвилями (від 3 до 4 м) влітку буває не більше 3-5. [11, с. 474].

Вздовж берегові та згінно-нагінні течії, що утворюються під дією вітрів, зазвичай слабкі, але при раптових змінах сили та напрямки вітру їх швидкість різко збільшується до 20-25 м/с, що негативно впливає на умови купання та заняття парусно-гребним спортом.

Найчистіша і прозоріша морська вода біля кам'янистих берегів, віддалених від великих населених пунктів, а також у піщаних берегів при спокійній воді. В останні роки проведені роботи з відведення стічних вод від пляжної зони, в портах працюють спеціальні судна – нафто- та сміттєзбирачі, всьому торговельному та пасажирському флоту заборонено скидання у море забрудненої води та сміття. Ці заходи значно збільшили чистоту морської води в Одесі та Іллічівську. [54, с. 27].

Для рекреації використовуються акумулятивні, абразійно-зсувні, абразійні та прибережні водороздільні (плато) місцевості приморського абразійно-акумулятивного ландшафту. Найбільш важливими рекреаційними угіддями є пляжі акумулятивних місцевостей - пересипів і кіс, де берегова смуга стійка або висувається у бік моря (Лузанівка, Кароліно-Бугаз - Затока, північно-східна частина Будацького пересипу, Жебріанська коса, пересип Тилігульського).

Рекреаційне урочище Лузанівка займає крайню східну частину пляжової та еолової зон Одеського пересипу та пов'язане з нею корінне плато біля Крижанівки, де береговий обрив блокований акумулятивним тілом пересипу, що висувається в бік моря, і перетворився на відмерлий кліф. Піщаний пляж супроводжується смугою мілководдя шириною понад 100 м. Пересип та плато біля Крижанівки придатні для спорудження комплексу будівель рекреаційного призначення. [11, с. 475-476].

Акумулятивна місцевість Кароліно-Бугаз - Затока знаходиться на пересипі Дністровського лиману. Її північний схід займає пляжову терасу біля с. Кароліно-Бугаз, що перешкоджає руйнуванню корінного плато; на південному заході вона зливається з пересипом лиману Будаки. Берег моря на цій ділянці стабільний.

Ширина пересипу в центрі 40-50 м, а до околиць збільшується до 500-700 м. Відмінним пляжним угіддям є пересип лиману Будакі (Шаболат). Зв'язок із селищною зоною, що знаходиться на корінному плато (селища Курортне, Приморське, Сергіївка), здійснюється по мосту або на катері (ширина лиману 0,75-3,0 км). Це угіддя відрізняється оптимальною чистотою повітря та морської води.

Сюди не доноситься шум транспорту. Рекреаційне урочище «Жебріанська коса» розташоване в Жебріанській бухті, що утворилася у зв'язку зі зростанням дельти Дунаю. Коса довжиною 3 км і шириною 300-500 м складена з дрібного піску та черепашкового детриту і висувається у бік моря на 1,5 м/рік.

Море тут дрібне, із рядом підводних піщаних барів. Температури води та повітря вищі, ніж в інших районах Одеського узмор'я. Пляж пересипу Тилігульського лиману знаходиться на крайньому сході області і поки що мало популярний. Цей пересип висувається у бік моря зі швидкістю до 2,4 м/год, а його широка (4 км) піщана частина довжиною 7 км супроводжується великою зоною мілководдя. Повідомлення пляжу з великими містами хороше (пересипом проходить шосе Одеса-Миколаїв). [54, с. 28-29].

Заболочена, покрита очеретом, прилимана частина пересипу є мисливським угіддям. Рекреаційні якості пересипських пляжів інших лиманів, незважаючи на їх обширність і чудову якість піску, сильно знижуються внаслідок відступу берегової смуги, можливих проривів через пересип морських вод, відсутності прісної води, прохання транспортного зв'язку з населеними пунктами.

Невисока якість маленьких («кишенькових») пляжів, властивих абразійній місцевості. Їхня вузькість (2-10 м), часті обвали глинистого кліфу, що нависає над ними, роблять ці місцевості небезпечними для відвідування, особливо на ділянці між мисом Бурнас і селищем Курортне. [11, с. 477].

Незручні для відпочинку та пляжі абразійно-зсувної місцевості. Вони невеликих розмірів (довжина 20-30 м, ширина 5-10 м), складаються з піску,

змішаного з вапняковою галькою та раковинами молюсків. Зона мілководдя не перевищує 20 м, морське дно завалено брилами вапняку, серед яких зустрічаються окремі піщані плями.

Природні спуски до пляжів дуже круті. В останні роки частина абразійно-зсувної місцевості, що знаходиться між мисами Ланжерон та Великий Фонтан, завдяки спорудженню унікального протизсувного комплексу, перетворена на першокласне рекреаційне угіддя.

Комфортність цієї ділянки для купально-пляжних занять визначають штучно намиті місткі піщані пляжі шириною 50-70 м, безпека купання в захищених хвилеломами і траверсами бухтах, що мають рівне піщане дно з поступовим збільшенням глибини, наявність упорядкованих спусків), близькість міських транспортних магістралей, наявність Ювілейного парку, що протягнувся над пляжем, закладеного на честь 50-річчя Великого Жовтня. [11, с. 478].

Всі лимани Одеського рекреаційного району відносяться до природних об'єктів, що рідко зустрічаються на Землі. Серед них унікальний Куяльницький лиман, що має дуже високу солоність (середня – 100 %, найвища – 269 %). Його дзеркало знаходиться нижче за рівень моря в середньому на 5 м.

Він чудово зберіг материнську форму річкової долини. Ознайомлення з природним ландшафтом пересипів можливе при відвідуванні будь-якої ділянки загального пересипу лиманів Сасик, Шагани, Алібей та Бурнас, що протягнулася на 55 км у південно-західній частині Одеського рекреаційного району.

З оцінки туристичного потенціалу вихідною базою ідентифікації ПФТ для розвитку туризму на Одещині визначено, що для більшості районів перспективно розвивати сільський туризм Рекреаційний – в Овідіопольському, Білгород-Дністровському, Татарбунарському районах, екологічний – у Татарбунарському, Біляївському, Кілійському районах. Формування та ефективне використання туристичного потенціалу є

запорукою досягнення високого рівня розвитку туристичної діяльності, покращення показників соціально-економічного та екологічного стану у районах Одеської області.

Культурно-пізнавальний туризм Одеси та області являє собою відвідування історичних, культурних або географічних визначних пам'яток. Практично вся територія становить інтерес для розвитку пізнавального туризму. У Одесі туристи завжди оглядають відомий у світі Одеський національний академічний театр опери та балету. Привабливими для відвідування є і знамениті Потьомкінські сходи, Морський вокзал, пам'ятник Дюку, прогулянка вулицею Дерибасівська. Окремою перлиною Одеської області є Білгород-Дністровська або Акерманська фортеця, що споруджена на руїнах античного міста Тіра. Фортеця є однією з найбільших оборонних споруд України.

Туристично-екскурсійні ресурси Одеси та області також визначені численними пам'ятками різних часів з відомими історико-культурними заповідниками, пам'ятниками та музеями. Серед яких місто Вилкове, фортеця XII-XV сторіч в місті Білгород-Дністровському, розкопки античних міст Тіри і Ніконії, пам'ятники культової архітектури в містах Одесі, Ізмаїлі, Рені, Кілії та ін. Біля 4500 пам'яток культурної спадщини та 12 міст області занесені до Списку історичних населених місць України. Понад 100 об'єктів культурної спадщини мають статус пам'яток національного значення, що створили Одещині імідж одного із найбільш відомих і популярних, через свою самобутність, місць для відвідування туристами і відпочиваючими [57].

Загалом на території області діє 46 туристичних маршрутів. За 2018 рік розроблено та діють 19 нових маршрутів (7 екологічних, 5 гастрономічних, 5 релігійних, 2 розважальних). Найбільші туристичні потоки прямують по таких відомих маршрутах туристичної Одещини: Байдарки на Турунчуку; Бессарабська садиба «У Меланії»; Дністровська Амазонія; Ранчо дядюшки Бо; Таємне життя Сиверина Потоцького; Долина роз; «Як козаки за сіллю ходили...»; «По хвилях Бессарабії»; Чумацькими шляхами; Шабо та

Акерман; Етнопарк «Нью Васюки»; Фрумушика-Нова; Дунайська-дельта - 0 км, та багатьох інших яскравих атракціях.

Окремим видом туризму, що набуває значного поширення в Одеському регіоні, є гастрономічний туризм, а саме винно-гастрономічний. В регіоні розташовані винзавод «Шабо», винарні «Колоніст», Grande Vallee, Одеський завод шампанських вин, VINARIA, що приймають багато туристів. Екскурсії включають в себе відвідування плантацій виноградарств, дегустаційних залів та підвалів, ресторанів, що пропонують послуги дегустації вина, відвідування винних фестивалів. Напрямок винного туризму набуває значного поширення серед туристів, тому в регіоні розробляються нові винні маршрути та тури. Розвиток винного туризму дозволяє значною мірою збільшити тривалість туристичного сезону в регіоні, підвищити туристичний імідж місцевості, збільшити кількість туристичних прибутків, збагатити та диференціювати місцевий туристичний продукт за рахунок розробки винних екскурсій, дегустацій та презентацій, фестивалів тощо. Нині проходять 6 основних і найпопулярніших винних фестивалів в Україні в т.ч. WINE FEST Frumushika-Nova (Одеса).

Таким чином, Одещина має високий рівень забезпеченості рекреаційними ресурсами, зокрема сприятливий для рекреації і туризму клімат, морські пляжі, лікувальні грязі, джерела мінеральних вод, ропу лиманів та озер, унікальні природні комплекси, мальовничі краєвиди, мисливські та рибальські угіддя, акваторії лиманів, озер, моря, придатні для водного спорту та оздоровлення. Поєднання всіх цих факторів створює сприятливі умови для організації рекреаційно-туристичної діяльності.

2.2. Оцінка туристичної інфраструктури Одеської області

За останні роки кількість туристичних напрямків, відкритих для українців, значно зросла. Виїзд за кордон на відпочинок поступово став цікавим видом розваг. Проте всесвітньо відомі туристичні центри України

однаково привабливі для відпочиваючих, а Одеський туристичний район - одне з найбільш відвідуваних місць.

Потенціал туризму та дозвілля Одеської області може забезпечити безліч функцій, які можуть бути основою для розвитку різних типів туризму. Різні туристичні ресурси Одеської області залучають широке коло цільової аудиторії - від молоді до старої [25, с. 75-76].

Якщо проаналізувати туристичну інфраструктуру Одеської області, можна сказати, що в регіоні достатньо можливостей для розміщення туристів, включаючи готелі та спеціальні типи розміщення (таблиця 2.2.1).

Таблиця 2.2.1

Колективні засоби розміщування в Одеській області у 2018-2020 рр. [23]

Показники	Роки:			Темп росту:	
	2018	2019	2020	2019/2018	2020/2019
Кількість колективних засобів розміщування, од	177	187	147	105,6	78,6
Кількість місць у колективних засобах розміщування, од	23427	26151	21707	111,6	83,0
Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування	289913	306474	138618	105,7	45,2

За даними Державної служби статистики України, було визначено, що в Одеській області станом у 2020 р. функціонує 147 колективних засобів розміщення (21707 місць), послугами яких скористалося 138618 туристів. Дані таблиці свідчать, що за 2018-2020 роки відбувалося зменшення як показників мережі колективних засобів розміщення Одеської області, так і показників її використання. Це, в значній мірі, зумовлено впливом поширення пандемії коронавірусу на сферу туризму.

Аналізуючи статистичні дані, не дивно, що готелі, курорти, пансіонати та інші заклади розміщення в останні роки були переповнені. Хоча кількість відпочиваючих в Одесі та Одеській області збільшується, кількість закладів розміщення та відповідної кількості місць для проживання зменшується. Країна повинна звернути увагу на цю ситуацію та вжити заходів для її покращення.

Одеська туристична зона приваблює туристів не тільки влітку, а й взимку: цього сезону Одеська область позиціонує себе як центр ділового туризму, адже готель намагається відповідати сучасним вимогам до обладнання для ділових зустрічей, конференцій та семінари. [11].

Важливим елементом туристичної інфраструктури будь-якої території є її забезпеченість туроператорами і турагентами.

Таблиця 2.2.2

Мережа туроператорів і турагенств в Україні та Одеській області за 2019-2020 рр. [23]

	Кількість туроператорів та турагентів - юридичних осіб	У тому числі		Кількість турагентів - фізичних осіб - підприємців
		туроператори	турагенти	
2019				
Україна	1797	538	1259	2644
Одеська область	120	13	107	141
2020				
Україна	1561	452	1109	2306
Одеська область	92	12	80	102

За даними Державної служби статистики України, кількість туристичних операторів та туристичних агенств в Одеському регіоні у 2020 р. становила 12 та 182 суб'єкти відповідно. За 2019-2020 роки мережа туроператорів і турагенств у Одеській області скоротилася, що відповідає загальнодержавній тенденції.

До послуг туристів мережа закладів культури та дозвілля Одеської області (таблиця 2.2.6).

До послуг туристів різноманітні заклади проведення дозвілля в Одеській області. Недоліком мережі закладів дозвілля в Одеській області є низька територіальна диференціація, оскільки переважна більшість цих закладів зосереджена в м. Одеса.

Таблиця 2.2.6

Заклади культури та дозвілля Одеської області [57]

Назва	Адреса
Театри і філармонія	
Одеська обласна філармонія	м. Одеса, вул. Буніна, 15 Телефон: (048) 725 69 03, (048) 725 15 36
Одеський академічний український музично-драматичний театр ім. В. Василька	м. Одеса, вул. Пастера 15 Телефон: (048) 723 89 77
Одеський академічний театр музичної комедії ім. М. Водяного	м. Одеса, вул. Пантелеймонівська, 3 Телефон: (048) 725 09 24, (048) 705 11 11
Одеський академічний російський драматичний театр	м. Одеса, вул. Грецька, 48 Телефон: (048) 722 45 04
Одеський обласний театр юного глядача ім. Юрія Олеши	м. Одеса, вул. Грецька, 48А Телефон: (048) 722 75 63
Одеський обласний театр ляльок	м. Одеса, вул. Пастера, 15 Телефон: (048) 723 20 58, (048) 723 72 93
Музеї	
Одеський історико-краєзнавчий музей	м. Одеса, вул. Гаванна, 4 Телефон: (048) 725 52 02
Одеський літературний музей	м. Одеса, вул. Ланжеронівська, 2 Телефон: (048) 722 33 70
Одеський художній музей	м. Одеса, вул. Софіївська, 5А Телефон: (048) 723 72 87
Одеський музей західного та східного мистецтва	м. Одеса, вул. Пушкінська, 9 Телефон: (048) 724 67 46
Ізмаїльський історико-краєзнавчий музей Придунав'я	м. Ізмаїл, вул. Тульчианівська, 51 Телефон: (04841) 2 00 87

Загалом туристична інфраструктура Одеської області заслуговує на хорошу оцінку, адже область має всі компоненти, які можуть забезпечити повноцінний та комфортний відпочинок для туристів з будь-якими потребами. Однак слід зазначити, що розвиток ринку туристичних послуг в Одесі обмежений багатьма проблемами.

Важливою складовою туристичної інфраструктури регіону є транспортна інфраструктура. В Одеській області транспортне сполучення розвинене на досить високому рівні.

Одеська залізниця – важлива складова єдиного транспортного конвеєра південного заходу України і є найважливішою складовою частиною залізничного транспорту держави. На її долю припадає майже 20% вантажообігу, більш 16% пасажирообігу залізниць країни.

Залізниця пролягає по території шести областей: Одеської, Миколаївської, Херсонської, Черкаської, Кіровоградської і Вінницької.

Головна особливість Одеської залізниці – її приморське і прикордонне положення. У регіоні Одеської залізниці розташовані великі морські та річкові порти. Таким чином, забезпечуються зовнішні транспортно-економічні зв'язки з більш ніж 70 країнами світу.

Морегосподарський комплекс Одеської області представлений приватним морським рибним портом «Чорноморськ» та морськими торговельними портами.

Через територію Одеської області проходять п'ять міжнародних транспортних коридорів: сьомий та дев'ятий критські, транспортний коридор TRACECA (Європа-Кавказ-Азія), коридори «Балтійське море – Чорне море» та «Чорноморське транспортне кільце» – транспортний коридор навколо Чорного моря Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (ОЧЕС).

Морський та річковий транспорт представляють судноплавні компанії: ВАТ «Українське Дунайське пароплавство», ЗАТ «Судноплавна компанія «Укрферрі».

Порти мають відповідну інфраструктуру для здійснення вантажних операцій із переробки сухих та наливних вантажів, перевезення пасажирів та виконання допоміжних функцій: бункерівка, відстій транспортних, спеціалізованих і службово-допоміжних суден.

Особливістю туристичної інфраструктури Одеської області, на яку слід звернути особливу увагу, є можливість розвитку морського пасажирського транспорту та круїзного туризму. З 2013 року кількість іноземних пасажирських суден, що заходять в Одеський порт, поступово збільшується. Однак через політичну ситуацію в країні вже в 2018 році кількість пасажирських візитів в Одеський порт різко впала в тому числі і через поширення пандемії з кінця 2019 р.

Місцева влада повинна розуміти, що в деяких випадках пасажирський водний транспорт може перевозити туристів до місця призначення, що буде основним етапом подорожі (розваги, розваги тощо).

В інших випадках, коли перевезення стало подорожжю, транспортний засіб є одночасно і місцем проживання, і засобом розваг, розваг та спорту. Зі зростанням популярності морського туризму, особливо круїзного, це може стати ще одним напрямком руху грошових коштів в регіоні та країні. [11, с. 481].

Завдяки великим водним ресурсам в Одеській області морський туризм є дуже перспективним напрямком, який може залучити та розвинути більше туристів, особливо в'їжджих. Враховуючи те, що Одеська область має достатньо туристичних та дозвілєвих ресурсів та має досить хорошу туристичну інфраструктуру, можна уникнути всіх цих проблем та недоліків у регіоні. [25, с. 82].

Автомобільний транспорт обслуговує значну частину перевезень вантажів та пасажирів. Міські й приміські перевезення – це 90% загальних обсягів роботи автотранспорту.

Мережа автомобільних шляхів загального користування в області становить 8327,9 км, у т.ч. державного значення – 2801,8 км. Тверде покриття мають майже 98% доріг.

З 01.01.2018 автомобільні дороги загального користування місцевого значення передані до сфери відповідальності обласної державної адміністрації. Загальна протяжність яких становить 5526,1 км, у т.ч. з твердим покриттям 5307,6 км (96%)

Забезпеченість автомобільними дорогами на 1000 м² становить 250 км, протяжність доріг на 1000 чоловік населення в області становить 3,48 км [57].

Найбільша інтенсивність руху автотранспорту зосереджена на автомобільних дорогах: М-05 «Київ-Одеса», М-15 «Одеса-Рені (на Бухарест)», М-14 «Одеса Мелітополь-Новоазовськ (на Таганрог)», М-16 «Одеса-Кучургани (на Кишинів)», М-27 «Одеса – Чорноморськ», М-28

«Одеса – Южний, з під'їздами», Н-33 «Одеса – Б.Дністровський – Монаші - /М-15/» і на окремих їх ділянках вона досягає 25-32 тис авто/добу [57].

Одеська область належить до областей із розвиненим авіасполученням. Міжнародний аеропорт "Одеса" (IATA: ODS, ICAO: UKOO) – один з найкрупніших аеропортів України, член Міжнародної асоціації повітряного транспорту (IATA), Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO), Міжнародної ради аеропортів (ACI Europe) та Асоціації аеропортів України.

Пасажирський термінал, загальною пропускну здатністю 1000 пасс./год, призначений для обслуговування міжнародних та внутрішніх рейсів.

Аеродром укомплектований необхідними засобами управління повітряним рухом відповідає всім необхідним вимогам законодавства, що стоять перед цивільними аеродромами України.

Окрім факторів безпеки та політичної ситуації в Україні, існує багато складних факторів, які заважають загальному розвитку туристичної галузі, особливо в боротьбі з іноземними туристами. [25, с. 80-81].

Мовні бар'єри є важливим фактором, що стримує розвиток туризму, особливо в Одеській області та навіть в цілому в Україні. Якщо іноземці все ще можуть спілкуватися з місцевими жителями в готелях, не всі в ресторанах та магазинах на вулиці можуть допомогти іноземцям.

Крім того, оскільки на іноземних мовах майже немає вивісок, напрямок місцевості дуже важкий для відвідуючих туристів. Це ускладнює комфортне розміщення іноземних туристів, які хочуть їздити, але лише вільно пересуваються містом. Існування інформаційного центру також свідчить про те, що туристична галузь вийшла на більш високий рівень. [11, с. 480].

В даний час в Одесі функціонують чотири приватні та публічні інформаційні центри. Це майже вдвічі більше, ніж у Львові, де успішно функціонують сім таких центрів.

Однак їх поява показує, що Одеська область правильно розуміє стратегію інформаційного забезпечення туристичної галузі. Так само, особливістю туристичної інфраструктури Одеської області, на яку слід звернути особливу увагу, є можливість розвитку морського пасажирського транспорту та круїзного туризму.

Крім того, потрібно не тільки поліпшити комфортні умови проживання для різних типів туристів, але і надати велике значення створенню гарного іміджу території.

Цього можна досягти не лише шляхом модернізації туристичної інфраструктури в регіоні або покращення існуючих умов дозвілля, а й шляхом маркетингу регіону. З метою залучення туристів, включаючи круїзні судна, до Одеської області рекомендується об'єднати зусилля маркетологів, дизайнерів, провідних ІТ-фахівців, журналістів, копірайтерів тощо. Їх спільна діяльність спрямована на вирішення таких завдань: створення єдиного туристичного порталу про Одесу на різних мовах, який буде позиціонувати Одеський регіон як важливий туристичний і культурний об'єкт;

- створення позитивного віртуального образу Чорноморського регіону, привабливого для туристів усього світу;
- розвиток ділового морського туризму;
- анонсування туристичних заходів Одеського регіону на різних мовах;
- гідне представлення регіону в світовому інформаційному просторі, його популяризація;
- залучення масового потоку туристів не тільки в Одесу, а й в Одеську область;
- інформаційна і партнерська взаємодія з відомими міжнародними туристичними порталами.

Формування позитивного іміджу регіону є досить складним і тривалим процесом, але кінцевою метою є гідні зусиль, зусиль та грошей. Якщо ми

ставимось до цього процесу відповідально, результати не лише виправдають очікування, але можуть навіть перевершити очікування [11, с. 482-483].

Аналізуючи потенціал туристичних ресурсів та туристичної інфраструктури в Одеській області, можна сказати, що, незважаючи на багато проблем та недоліків, Одеська область все ще має широкі перспективи для подальшого розвитку туризму.

2.3. Рівень використання туристичного потенціалу Одеської області

Важливим показником використання туристичного потенціалу є туристичні потоки. Туристичні потоки Одеської області за 2010-2020 рр. наведено в таблиці 2.3.1.

Таблиця 2.3.1

Туристичні потоки Одеської області у 2010-2020 рр. [23]

(осіб)

Роки	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності області – усього	Із загальної кількості туристів:		
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2010	103526	34910	37628	30988
2011	76066	17136	32321	26609
2012	65129	9807	36726	18596
2013	61589	7047	44136	10406
2014	43382	2975	34811	5596
2015	45809	1126	33744	10939
2016	59077	2097	35749	21231
2017	72302	2103	44758	25441
2018	81381	2004	55296	24081
2019	99764	821	77197	21746
2020	28182	145	25201	2836

Згідно даних табл. 2.3.1, загальна кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності Одеської області у 2010-2020 рр. зменшилась на 75344 особи. За даний період простежується тенденція до зменшення цього показника у 2010-2014 рр. з 103526 до 43382 осіб, після

чого відбулося зростання до 99764 осіб до 2019 р. Але поширення пандемії коронавірусу і введення різноманітних санітарно-епідеміологічних обмежень зумовило зменшення туристичного потоку до 2182 осіб. Кількість іноземних туристів, що відвідали Одеську область у 2010-2020 рр. постійно скорочувалась і загалом зменшилася на 34765 осіб. Кількість туристів-громадян України, які суб'єктами туристичної діяльності Одеської області були відправлені за кордон з 2010 р. до 2019 р. зросла на 39568 осіб, хоча за цей період відбувалося як зростання, так і зменшення цього показника. Але у 2020 р. зменшилася на 51996 осіб. Кількість внутрішніх туристів Одеської області за 2010-2020 рр. зменшилася з 30988 до 2836 осіб.

Порівняння структури екскурсійного ринку України та Одеської області по видах туризму указує на їх істотні відміни. Так, співвідношення між іноземним, зарубіжним та внутрішнім туризмом у цілому по країні дорівнює 13%:12%:75% (за даними 2017 року), проте, в Одещині воно більш рівномірне – 39% : 34% : 27%.

Таким чином, Одеська область має вигляд рецептивного туристичного ринку. Однак, проаналізувавши надходження від обслуговування туристопотоку (19% : 50% : 31%), можна зробити висновок, що по доходах іноземний туризм в Одещині є найдешевшим із усіх видів.

Крім того, в Одеському регіоні намітилася тенденція щодо структурних зрушень в загальному туристопотоці на користь зарубіжного туризму, тому що темпи росту об'ємів іноземного туризму вповільнюються і частка його зменшується (на 6 пунктів за 2015 – 2017 роки) [10, с. 68].

Туристичний потік, який обслуговують туристичні фірми в Одеській області, характеризується вузькою цільовою орієнтацією - основною метою відвідування будь-якого виду туризму є «дозвілля та розваги», з часткою 88,5%. Така ситуація свідчить про те, що матеріально-технічна база для прийому туристів не є досконалою (наприклад, реабілітація в будинках престарілих, ділові переговори, спортивні заходи тощо), а рекомендації ліцензіатів з питань туризму не є досконалими.

Крім того, мінусом є те, що протягом звітного періоду темпи зростання туристичних поїздок для всіх цілей подорожі знизились. Що стосується різних видів туризму, то середня тривалість перебування різна.

Так, якщо для загального туристопотоку Одеського регіону тривалість туристичних поїздок за 2015-2017 роки становила 6,4 туродні, то для зарубіжного туризму вона дорівнювала 9,6, для внутрішнього – 7,2, а для іноземного – 3,7 туродні (для порівняння: у масштабах України – 7,3 туродні). При цьому відзначається постійне скорочення тривалості перебування іноземних туристів у нашій області [13].

Дослідження туристопотоку, обслугованого ліцензіатами Одеської області, свідчить про недостатнє охоплення туристів екскурсійними послугами. Так, кількість іноземних і внутрішніх туристів значно перевищує чисельність екскурсантів (у середньому, на 30–35%).

Слід пам'ятати, що турфірми можуть надавати туристичні послуги для туристів, які прибувають до нашого району самостійно, тобто порівняно із загальним туристичним потоком («організованим» та «неорганізованим») частка туристичних послуг буде меншою, що означає Робота туристичні агенції та туристичні агенції працюють на негативні результати. Розподіл туристичного потоку за віком показує, що найактивнішою туристичною категорією є особи віком від 28 років із часткою близько 80% [10, с. 69-70].

Дітям до 14 років належить 9,5%, підліткам (15–17 років) – 3,4%, молоді (18 – 28 років) – 8,2%. Варто відмітити, що по всіх категоріях, за виключенням підлітків, простежується позитивна динаміка росту обсягів туристопотоку.

Структура туристичного потоку, поділена на туристів певної вікової групи, має такі характеристики: Діти та молодь мають найбільше обмежень на виїзд за кордон (понад 60%) (вітчизняні та іноземні) (оскільки обоє батьків повинні бути нотаріально засвідчені та точна країна / регіон) Подорожі, час та супровід); молодь найчастіше подорожує за кордон (57,4%),

тоді як люди старше 28 років - з інших країн / регіонів (50% туристичного руху в цій віковій групі).

Дослідження показують, що в цей період кількість країн, що забезпечують іноземних туристів в Одеській області, збільшується - з 44 до 52. У той же час потік іноземних туристів має очевидні регіональні особливості - 75% туристів прибувають з європейських країн. Частка країн Америки складає біля 4%, АТР – 13%, Близького Сходу – 6%, Південної Азії – 2%; Африканський макрорегіон на одеському ринку іноземного туризму не представлений взагалі.

Рейтинг за кількістю прибуттів іноземних туристів, обслугованих ліцензіатами Одеського регіону, очолює США, далі у порядку убутання – Велика Британія, Франція, Росія, Італія, Німеччина, Білорусь, Швейцарія, Ізраїль та Японія. Частка перших 10-ти країн-постачальників іноземних туристів складає 85% в'їзного туристопотоку [13].

Структура іноземного туристопотоку залежно від форми організації подорожі (у складі групи чи індивідуально) характеризується досить рівномірним співвідношенням (53% : 47%), але має великі розбіжності по окремих країнах: подорожам у групах віддають перевагу почти стовідсотково громадяни Франції, Італії, Німеччини, Швейцарії, Японії. Кількість країн, до яких виїжджали українські туристи, більше чисельності країн-постачальників, однак за 2016–2017 роки число їх зменшилось з 74 до 62. Понад половини наших співвітчизників вирушають в подорожі по країнах Європи, 15% - в АТР, 10% - до Америки, 8% - в Африку, 6% - на Близький Схід і 5% - у Південну Азію [10, с. 71-72].

Рейтинг за кількістю відбуттів очолює Туреччина, потім у порядку убутання йдуть такі країни, як Єгипет, Чехія, Угорщина, Болгарія, Таїланд, Польща, Франція, Італія, ОАЕ (частка 10-ки лідерів – 83%). Варто відмітити, що перші три держави є безумовними лідерами із зарубіжного туристопотоку за увесь розглянутий період, що указує на значну консервативність поглядів українських туристів.

Цікавим є факт, що з усіх країн-лідерів туристопотоку тільки дві держави – Франція та Італія – присутні як в іноземному (3 і 5 місця), так і в зарубіжному туризмі (8 і 9 місця).

Структура зарубіжного туристопотоку, на відміну від іноземного, залежно від форми організації подорожі (у складі групи чи індивідуально) характеризується нерівномірним співвідношенням (22% : 78%), але теж має великі розбіжності по окремих країнах: наприклад, українські туристи згодні подорожувати у групах тільки на таких напрямках, як Чехія, Угорщина, Болгарія, Польща (від 50 до 60%), тобто у країни-лідери з автобусних турів. У структурі транспортних перевезень українських туристів за кордон найбільша питома вага належить повітряному транспорту, доля якого зростає, і у 2017 році склала 79% (основні напрямки – Туреччина та Єгипет) [13].

Друге місце посідає автомобільний транспорт, частка якого мало змінилася впродовж розглянутого періоду у разі стабільного попиту і коливається біля 11% (основні напрямки – Чехія, Угорщина, Польща). Морський транспорт займає третє місце (8%), але використання його зменшується як у відносному, так і в абсолютному вимірі (основні напрямки – Туреччина та Болгарія) [10, с. 73].

Залізничний транспорт, який надає послуги іноземним туристам, посідає останнє місце (2%) та є частиною поєднання залізничного та автомобільного транспорту, головним чином у напрямках Східної Європи.

Оскільки туризм - це економічна сфера, яка включає унікальні якості та фактори, що зміцнюють та просувають території зовнішнього ринку, і зосереджується на задоволенні потреб учасників зовнішнього ринку, його слід розглядати як важливу частину зовнішньоекономічного потенціалу Одеси.

Водночас необхідною умовою для створення високоприбуткових туристичних продуктів та їх ефективного просування є розподіл споживчого

ринку та розміщення певних видів туризму та туристичних продуктів відповідно до характеристик виділеної ринкової ніші. [10, с. 74].

На основі зростання (або зменшення) динаміки відвідувань таких туристів в Одеській області оцінюється привабливість певного виду туризму. Тому привабливість певних видів туризму залежить від стадії його життєвого циклу.

На основі оцінки життєвого циклу різних видів туризму в Одеській області позиціонування було здійснено за допомогою матриці BCG (ріст ринку та частка ринку). В результаті всі види туризму оцінювались відповідно до перспектив розвитку району. [13].

Процес розвитку туристичної галузі - це складний та динамічний, багатофакторний процес, залежно від багатьох передумов та факторів, ці передумови та фактори допомагають або обмежують темпи розвитку туристичної галузі [43, с. 64].

Експерти вважають, що на розвиток туризму впливають специфічні фактори туристичної галузі (ринкові фактори туристичних послуг, формування попиту та пропозиції, виробництво туристичної продукції тощо) та фактори навколишнього середовища (політика та закони).

Включаючи державну політику та державні нормативні акти, що стосуються туризму, економіки та фінансів (макроекономічні та мікроекономічні фактори), культури, соціально-демографічних змін, розвитку торгівлі, транспорту, інфраструктури та науки та техніки [26, с. 49].

Крім того, кожен вид туристичної діяльності має свої фактори розвитку, серед яких є домінуючі та другорядні фактори прискорення туристичної діяльності. Відповідно до мети поїздки та об'єктів, що використовуються або відвідуються, існують такі види туризму, як культура та освіта, охорона здоров'я, спорт, релігія, екологія, сільська місцевість та інші.

Сучасний етап характеризується становленням туризму в ринкових відносинах, але він перешкоджає розвитку невирішених правових питань у

туристичній галузі, таких як уряд, малі та середні підприємства, вільна конкуренція, економічна криза, недостатня інвестиція та низький попит на туризм. Інші соціально-економічні та екологічні проблеми [26, с. 50-51].

Однак Одеська область зберігає високий потенціал у розвитку медичного туризму, який спеціалізується на лікуванні кровоносної системи, захворювань нервової системи, органів травлення, кісткової системи та дихальної системи.

На ринку туристичних послуг виділяється такий сегмент як «Екскурсії по Одесі та її передмістям», що включає близько половини всіх туристсько-екскурсійних маршрутів Одеського регіону. За представленою тематикою екскурсій, а також популярності маршрутів у туристів отримали розвиток пізнавальний та історико-культурний, а також ландшафтно-екологічний, спортивний, екстремальний, розважальний туризм [43, с. 65-66].

Але можливості залучення нових потоків туристів обмежені недостатнім рівнем розвитку туристичної інфраструктури. Перспективним для розвитку туризму залишається Придунав'є, де вже отримали розвиток ландшафтно-екологічний, історико-культурний, історико-етнографічний туризм. Серед рекреаційних об'єктів виділяються Ізмаїльська фортеця, придунайські озера Картал і Кугурлуй, Дунайський біосферний заповідник, система вулиць-каналів м. Вилкове та інші.

Північно-західна частина Одещини характеризується недостатнім рівнем рекреаційного освоєння, але тут є об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення («Савранський ліс», «Михайлопільський заказник»), пам'ятки ландшафтно-паркового мистецтва («Бендзарський ліс», «Кардамичівський парк» та ін.), пам'ятки археології, архітектури, які можуть стати об'єктами пізнавального, екологічного та історико-етнографічного туризму.

На сьогоднішній день найбільш впливові фактори розвитку туристичної діяльності – це сучасна фінансово-економічна криза, політична й

соціально-економічна нестабільність в країні та екологічні проблеми навколишнього середовища [26, с. 52].

Туристична економіка Одеської області накопичила багато проблем, які потребують вирішення. Необхідно координувати організацію та розвиток сучасного туризму відповідно до сучасних принципів просторового планування з метою захисту різноманітності та цілісності туристичних ресурсів, раціонального використання та захисту культурної спадщини та середовища розвитку туризму. [43, с. 67].

Однак, сучасний стан економіки країни, постійні адміністративні реформи у сфері туризму несприятливо позначаються на цій галузі. Зокрема, спостерігається неефективне використання наявного туристичного потенціалу регіонів України, що призводить до втрати можливостей розвитку цієї галузі на відміну від багатьох країн з транзитивною економікою в Європі, Азії та Африці.

Також вимагає упорядкування і туристично-екскурсійне законодавство. Правове регулювання екскурсійної діяльності в Україні поки що далеке від досконалості. Закон України «Про екскурсійну діяльність» знаходиться в стадії розробки і здійснення екскурсійної діяльності фактично регулюється тією мірою, в якій встановлено законодавчі засади туризму.

При цьому під нормативно-правовою базою туризму розуміють сукупність загальнозаконодавчих, галузевих і нормативних документів, які регулюють туристичну діяльність.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Організаційні аспекти розвитку туристичної діяльності в Одеській області

Сучасний туризм розглядається як ефективний засіб індивідуального та колективного вдосконалення, і важливою його частиною є суто інтелектуальні послуги-туризм із освітніми, духовними та освітніми функціями. Невичерпні туристичні ресурси у багатьох регіонах нашої країни в поєднанні з глибокими національними духовними коріннями та традиціями українського народу заклали основу відстоювання того, що подорожі на короткі відстані можуть бути позитивним та значущим засобом гармонії та єдності людей у новій демократичній Україні людський дух зростає. Вони є джерелом нової інформації, нових вражень та нових почуттів.

Подальший розвиток туризму в Одеській області має ґрунтуватися на можливостях регіону для реалізації туристичного потенціалу. Стратегією розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки передбачаються наступні можливості розвитку регіону, які прямо чи опосередковано стимулюють розвиток туризму:

- продовження процесів інтеграції з ЄС - стимулюватиме виробників підвищувати якість продукції та відповідальність за охорону довкілля, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності продукції місцевих виробників на внутрішньому та зовнішньому ринках, приведенню її у відповідність до європейських та світових стандартів, розширенню обсягів експорту, зокрема в рамках Угоди про асоціацію з ЄС;
- децентралізація влади, проведення адмінреформи та зростання бюджетної самостійності громад;
- залучення дешевого фінансування за рахунок грантових та інших

коштів міжнародних фінансових організацій: ЄБРР, НУФ, ІФС тощо;

- збільшення інвестиційної привабливості регіону за рахунок попиту на різні види рекреаційної та туристичної діяльності на територіях природно-заповідного фонду;

- зростання інвестиційної привабливості України;

- спрощення дозвільної системи у бізнесі та земельних відносинах;

- розвиток комбінованих маршрутів по вісі “Європа-Азія”, зокрема приєднання до трансєвропейської транспортної мережі (TEN-T), транскаспійського міжнародного транспортного маршруту (TMTM) та “Нового Шовкового шляху” через Чорне та Каспійське моря, впровадження ініціативи «Тримор’я», що передбачає створення співдружності країн в регіоні між Балтійським, Чорним і Адріатичним морями;

- міжнародна співпраця з європейськими країнами в рамках транскордонного співробітництва, членство туристичного бізнесу у європейських міжрегіональних об’єднаннях;

- залучення інвестицій, розвиток технологій, забезпечення маркетингу територій, формування туристичних кластерів;

- запровадження басейнового принципу управління для поліпшення стану водних об’єктів [57].

Розвиток туризму в Одеській області має здійснюватися з урахуванням наступних моментів.

По-перше, це якісне відновлення та облаштування пам’яток. Зараз безліч замків, маєтків та інших цікавих об’єктів розсипається та перетворюється на пил.

По-друге, держава має якщо не підтримувати, то принаймні діяти за принципом «не нашкодь». Приклад шкідництва — будівництво гідроелектростанцій на річках, що зменшує туристичну привабливість регіону.

По-третє, необхідно покращувати інфраструктуру. Звісно, потрібні хороші дороги, транспортні розв’язки, більше поїздів та автобусів. Є потреба

в облаштуванні на місцях: покажчики, інфоцентри, марковані маршрути, інтерактивні музеї, сучасні готелі різної категорії (від простих туристичних притулків до шикарних закладів).

По-четверте, потрібен сучасний сервіс. На жаль, у минулому ми мали грубе обслуговування та наївне ведення туристичного бізнесу.

По-п'яте, слід формувати культуру туризму серед українців. Для цього необхідні зростання доходів, популяризація здорового способу життя, боротьба зі стереотипами про український туризм, покращення та створення інфраструктури для різних верств населення. І нарешті, внутрішній та зовнішній піар українського туризму.

Одним з найважливіших факторів, що впливають на розвиток туризму, є добробут людей. Існує чітка залежність між тенденцією розвитку туризму, загальним економічним розвитком та особистими доходами громадян. Туристичний ринок дуже чутливий до економічних змін.

Щорічне збільшення доходів громадян України призведе до більш інтенсивної туристичної діяльності, особливо до збільшення кількості споживачів із високим рівнем доходу. Розвиток туристичної галузі України створить більше робочих місць, поповнить валютні резерви, відновить занедбану інфраструктуру та зміцнить авторитет міжнародної спільноти.

Очікується, що найближчим часом культура, освіта, теми та пригодницький туризм будуть активно розвиватися; через жорстку конкуренцію якість послуг, що надаються в галузі туризму, буде швидко зростати; витрати на поїздки для сім'ї зростатимуть швидше, ніж інші витрати.

Сучасна екскурсійна діяльність виконує безліч функцій: основними функціями є: організація культурного дозвілля для місцевих жителів, виховання патріотизму для підростаючого покоління, формування світогляду та особисті інтереси. Крім того, туризм та туристичні компанії вважають організацію туризму самостійним видом цілком вигідної діяльності компанії.

Розуміння відвідувачами культурної та природної спадщини певних

туристичних напрямків в основному досягається шляхом організації тематичних планів турів.

Ринок туристичних та екскурсійних послуг в Україні та Одеській області зараз є висококонкурентним. Сучасні туристи хочуть побачити більше, ніж традиційні екскурсії чи екскурсії по музеях. Серед туристів у 21 столітті використання нових та інноваційних видів та форм екскурсій запроваджує вимоги сучасних технологій в екскурсіях.

Такі вимоги дають нові поштовхи для розвитку сучасної екскурсійної справи, змушують виробників туристично-екскурсійних послуг активно звертатись до інновацій у сфері екскурсійного обслуговування.

Інноваційна діяльність є однією з видів економічної та юридичної діяльності з метою досягнення результатів науково-технічного прогресу у виробничій та соціальній сферах для досягнення певних соціально-економічних ефектів.

У сучасній економіці роль інновацій значно посилена. Це пов'язано з тим, що в ринковій економіці інновації є методом конкуренції, оскільки інновації можуть зменшити витрати, ціни та прибуток, створити новий попит, збільшити приплив капіталу, а отже, покращити імідж інноваційної (рейтингової) новинки до розвивати та окупувати нові ринки, включаючи зарубіжні країни.

Інновація туристичної діяльності полягає у розробці та створенні нових пасажирських маршрутів, проектів тощо, а також у використанні досягнень науки, техніки, ІТ-технологій та передового досвіду в галузі управління та маркетингу. Забезпечити зростання його доходів, прискорити соціально-економічний розвиток та покращити імідж туристів у країнах, регіонах, містах тощо.

Для туристично-екскурсійного бізнесу необхідні інновації, оскільки туристичний ринок нестабільний, піддається впливу різних факторів із навколишніх і суміжних областей. У даних умовах фірми / екскурсоводи повинні не тільки створювати новий продукт, але вміти своєчасно реагувати

на нові зміни в різних сферах діяльності, суміжних з туризмом, мати здатність до створення нових методів роботи і поліпшення результатів діяльності. Таким чином, інновація – необхідний пункт у програмі розвитку і реалізації екскурсійного продукту на ринку.

Впровадження інновацій у сферу туризму в Одеській області має охоплювати два напрями:

1) з використанням нових форм і методів (проведення індивідуальних екскурсій, проведення інтерактивних, в т.ч. квест-екскурсій, костюмованих екскурсій, новітніх музейних екскурсій тощо),

2) з використанням ІТ-технологій (мультимедійні технології, каталогізація об'єктів туристичної атракції, віртуальні музеї, віртуальні екскурсії, в т.ч. 3-D екскурсії, використання роботів-екскурсоводів, QR-кодів тощо).

З огляду на зарубіжний досвід, слід зазначити, що сучасний туристичний бізнес розпочав новий шлях, і нові форми та методи туризму повинні гармонійно поєднуватися. Тому він дуже популярний сьогодні в Європі та Україні, що включає костюмовані драматичні елементи.

Останнім часом віртуальні тури стають дедалі популярнішими, оскільки їм потрібно допомагати інвалідам, соціально незахищеним групам, студентам тощо.

До переваг віртуальних турів можна віднести доступність, можливість перегляду в будь-який час, безліч варіантів «участі» та перегляду текстової інформації під час екскурсії та ефекти присутності. До недоліків віртуальної екскурсії можна віднести неможливість задавати запитання в режимі реального часу та залежність від творця: неможливість бачити вміст, не включений у тур [49, с. 86].

Останнім часом як у світі, так і в Україні, набирають обертів нові ігрові види екскурсій під назвою «спайгеймс» (spygames) та «геокешинг» (geocaching). Спайгеймс – це гра, що складається з ланцюжка завдань. Суть її в тому, щоб відшукавши на місцевості ті чи інші пункти, в яких знаходиться

залишений там знак або предмет, рухатися далі. Що стосується геокешингу, то це захоплююча гра-екскурсія, метою якої є пошук схованок за допомогою GPSприймачів.

Нещодавно з'явилася нова технологія, яка називається доповнена реальність. Першою публічною системою, яка використовується для доповненої реальності, є WikiMe. Це система, яка пов'язує реальний світ із комп'ютерним. Крок вперед у розвитку цієї технології - Google, який запустив нову послугу Google Googleles.

Щоб дізнатись більше про об'єкт, просто скористайтесь камерою телефону, щоб сфотографувати об'єкт і надіслати його на сервери Google. На основі бази даних фотографій Google та інформації ГІС на Google Mars сервер розпізнає об'єкт і надсилає його опис на мобільний телефон користувача.

Для залучення туристів, у тому числі круїзних, в Одеську область рекомендується об'єднати зусилля маркетологів, дизайнерів, провідних ІТ-фахівців, журналістів, копірайтерів та інших.

Їхня спільна діяльність буде спрямована на вирішення таких завдань: створення єдиного туристичного порталу про Одесу на різних мовах, який буде позиціонувати Одеський регіон як важливий туристичний і культурний об'єкт; створення позитивного віртуального образу Чорноморського регіону, привабливого для туристів усього світу; розвиток ділового морського туризму; анонсування туристичних заходів Одеського регіону на різних мовах; гідне представлення регіону в світовому інформаційному просторі, його популяризація; залучення масового потоку туристів не тільки в Одесу, а й в Одеську область; інформаційна і партнерська взаємодія з відомими міжнародними туристичними порталами.

3.2. Екскурсійна діяльність як інструмент реалізації туристичного потенціалу Одеської області

За останні роки значно зросла кількість туристичних напрямків, відкритих для українців. Відпочинок за кордоном поступово стає звичним видом розваги. Проте не менш привабливим для відпочиваючих є всесвітньо відомий український туристичний центр, одним із місць з найбільшою кількістю гостей є Одеський туристичний центр.

Розвиток Одеси як туристичного міста повинен відбуватися шляхом поступового підвищення туристичної привабливості міської сфери послуг.

За інформаційним сполученням туриста зі світом (послуги зв'язку й роумінгу на території) Одеса перебуває в задовільному стані.

На положення туриста впливають, в укрупненій типології, 2 групи факторів: предметне середовище й соціальне середовище.

Центр міста та історичні будівлі є туристичними об'єктами зі зручною транспортною розв'язкою. Проте комфорт туристів у міському середовищі зменшує відсутність добре обладнаних туристичних зон, карт туристичних маршрутів, вказівників.

Гостинність людей виражається в загальному ставленні до туристів і спеціальній підготовці обслуговуючого фаху високоякісних туристичних послуг як окремих, так і конкретних груп споживачів. Наразі міське населення та міські служби не готові приймати туристів, тобто їх діяльність не налаштована відповідно до потреб туристів.

Гостинність Одеси ще не знайшла відображення в діяльності, конкретних проектах та змінах міської екологічної структури. Необхідно сформувати ставлення мас до туризму та змінити їх менталітет. Ці фактори потребують додаткових соціологічних досліджень.

Провівши аналіз туристично-ресурсного потенціалу та туристичної інфраструктури Одеського регіону, можна дійсно стверджувати, що Одещина має неабиякі перспективи для подальшого розвитку сфери туризму,

важливим інструментом реалізації якого є екскурсійна діяльність.

Екскурсійна діяльність – це діяльність з організації ознайомлення туристів і екскурсантів з екскурсійними об'єктами в місці тимчасового перебування без надання послуг розміщення. Організована екскурсійна діяльність повинна здійснюватися кваліфікованими працівниками, що знають вимоги, що пред'являються до технології створення екскурсійних послуг та обслуговування екскурсантів, і зачіпати найширші верстви населення. Під організованою екскурсійною діяльністю розуміється пропозиція стандартизованої екскурсійної програми або окремих екскурсій як різновиду туристських груп.

Організована екскурсійна діяльність передбачає розроблену екскурсійну програму. Екскурсійні фірми комбінують пропозиції безпосередніх виробників послуг (музеїв, транспортних, видовищних та інших організацій) на свій розсуд і з урахуванням побажань споживачів. Вони і самі створюють і надають туристично-екскурсійні послуги, при цьому самі виступають туроператорами.

Повинна бути технологічна документація екскурсії. Продукцію туроператорів, а також послуг окремо взятих виробників екскурсійних послуг (наприклад, музеїв, картинних галерей, виставкових залів і т. Д.) Збувають турагенти або турагентські відділи. До них відносяться відділи реалізації продукції, продажів.

Екскурсійні фірми варіюють інтеграцію вищевказаних функцій. Початківці фірми, що організують переважно пасивний туризм, з плином часу розробляють власні екскурсійні пропозиції і взаємодіють з фірмою-партнером на що задовольняють обидві сторони, умовах. Екскурсійна фірма сьогодні - це турагент, який залучає до своєї діяльності екскурсоводів та керівників туристсько-екскурсійних груп, викладачів шкіл

За формою квест-екскурсії можна поділити на квест-екскурсію з участю екскурсовода та безособову квест-екскурсію (мобільний квест та квест-маршрут). Квест-екскурсії з участю екскурсовода - ті, в яких всі

завдання виконуються екскурсоводом. В безособовій квест-екскурсії учасники відразу отримують увесь маршрут. В мобільних квест-екскурсіях учасники отримують завдання за допомогою смартфона або планшета, або проводять пошук певної точки за допомогою GPS-навігатора. Основною характерною рисою квест маршруту є те, що учаснику гри видається маршрутний лист з текстом та завданнями.

Для туристів, які хочуть ознайомитися з найвизначнішими пам'ятками м. Одеси та відчувати одеський колорит пропонується квест-екскурсія, що передбачає виконання низки завдань:

- 1) поторговуватися на ринках;
- 2) покататися на трамваї;
- 3) здолати трасу здоров'я;
- 4) послухати музикантів і зустріти міських диваків;
- 5) погулятися Дерибасівською;
- 6) подивитися на Дюка і порахувати сходинки на Потьомкінських сходах;
- 7) спуститися до моря і зустріти світанок;
- 8) побувати в оперному театрі;
- 9) пострибати на тещиному мосту;
- 10) заглянути в легендарні одеські дворики.

Важливою умовою квесту є необхідність зробити селфі при виконанні кожного завдання в турі, на основі чого в кінці туру відбудеться розіграш призу!

Проведення квесту передбачає наступну 4-денну програму.

День 1.

Орієнтовне прибуття в Одесу. Смачний обід в закладі міста.

Оглядова екскурсія по місту «Від Дюка до люка» (рисунок 3.2.1).
(Виконання завдання з квесту №5, №6 та №9)

Рис. 3.2.1. – Статуя Дюка

Прохання гостя - закон! Це аксіома. Тим більше, що Одеса - це не просто місто. Це - ціла планета. Це - цілий Всесвіт. А значить, як Колумби й Магеллани, ми будемо кроку не найкоротшим шляхом, а дуже навіть навпаки, щоб відкрити всі її найцікавіші куточки

Заселення в готель “Одеса” (район Аркадія) (рисунок 3.2.2).

Рис. 3.2.2. – Готель “Одеса”

(У вільний час можна виконати завдання з квесту №2, №4 та №8)

День 2.

Сніданок в закладі міста. Відпочинок на морі. (Виконання завдання з квесту №3)

В цей день пропонуються наступні факультативні екскурсії: екскурсія одеськими ринками «Де ми робимо базар». (Виконання завдання з квесту №1), екскурсія до музею «Шустов» з дегустацією (Рисунок 3.3.).

Майстер-клас приготування справжнього фаршмак.

Відвідування найстарішої в Одесі колоритної лазні.

Вільний час.

Рис. 3.2.3. – Музей Шустов

День 3.

Сніданок. Відпочинок на морі. Звільнення номерів.

(Виконання завдання з квесту №7)

Факультативна екскурсія одеськими двориками «Старенькі двірники підмітають подвір'я ...» (Виконання завдання з квесту №10). Туристи не тільки відвідають найпотаємніші місця міста, а й дізнаються теплі історії про одеські дворикі і їх жителів.

Потім буде вільний час на обід, купівля сувенірів ... Замість магнітів, чашок і незліченних листівок, придбайте на пам'ять майку-морячка. Це стильно, зручно і взимку тепло.

Також туристам пропонується побувати на факультативній екскурсії «20000 років під землею» (Глибоке занурення в катакомби) (рисунок 3.2.4).

Рис. 3.2.4. – Катакомби Одеси

Вечером екскурсантам буде запропоновано спільну вечерю, в одному з ресторанів міста, де протягом відпочинку та спільної вечері, усі зможуть поділитися враженнями від проведеної квест-екскурсії, зробити спільне фото на пам'ять та обмінятися позитивними враженнями. Також, серед екскурсантів, які змогли виконати всі завдання квесту буде розіграно приз.

День 4.

Сніданок. Відпочинок на морі. Звільнення номерів.

Таким чином, екскурсійна діяльність є важливим інструментом реалізації туристичного потенціалу Одеської області. Проведення квест-екскурсій дозволить ознайомити туристів з культурною, історичною, природно-ресурсною складовою туристичного потенціалу області та особливостями менталітету жителів Одещини.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Отже, на основі проведеного нами дослідження в даній дипломній роботі, доцільно зробити наступні висновки:

Туризм – це багатогранне явище, що поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти, має значний потенціал для постійного прогресу, зумовлює його провідне місце у соціально-економічному житті країн та народів.

Дефініції, які розкривають зміст поняття «туризм», відображають у першу чергу праксеологічно-теоретичний аспект, що свідчить про дуалістичний характер сучасного туризму й обумовлює відповідну логіку розкриття даного феномену. Основні підходи до визначення сутності туризму спираються на мобільний характер, рід занять або мету поїздки, термін пересування, організаційні засади.

Сукупність підприємств і організацій сфери послуг і сфери матеріального виробництва, що забезпечують виробництво, розподіл, обмін та споживання туристичних послуг і товарів, освоєння та експлуатацію туристичних ресурсів, а також формування інфраструктурної матеріально-технічної бази туризму, називають туристичною індустрією. З точки зору ринкових відношень туризм є ринком, на якому туроператори з товарів і послуг, що їх надають багато різних галузей, формують туристичний продукт і пропонують його споживачам – туристам. І знову підкреслимо міжгалузеві та інтеграційні аспекти організаційно-економічних форм рекреаційно-туристичної діяльності.

Необхідною умовою розвитку туризму є туристичний потенціал, який можна оцінювати в різних масштабах: лише на рівні світу, країни та регіону. Під туристичним потенціалом розуміється сукупність природних, культурних, історичних та соціально-економічних передумов для організації туристичної діяльності на певній території.

Оцінка наявного туристичного потенціалу має враховувати:

унікальність наявних об'єктів; відмінність у їх доступності та щільності розміщення в межах регіону; різноманітність та комплексність наявних об'єктів; їхній фізичний стан. Необхідно визначати перспективи використання туристичного потенціалу.

Туристські ресурси створюють можливість розширення виробництва туристського продукту, що визначається актами, запасами, внутрішніми резервами туристичної організації, а також природними та соціальними умовами, в яких вона діє, сукупність природних, оздоровчих, культурних та інших ресурсів, здатних задовольнити різні запити та потреби туристів. Туристські ресурси доступні для ознайомлення та використання незалежно від форми власності, якщо до того немає накладених у встановлених законом порядку обмежень.

Одеська область є одним з найперспективніших туристичних районів України та може забезпечити туристів широким спектром екскурсій, пляжів, охорони здоров'я, винного та продовольчого та інших видів туризму, безлічі цікавих розважальних заходів, різноманітних історичних пам'яток тощо. На жаль, увесь потенціал цього справді багатого туристичного району ще не повністю розкритий.

Потенціал туризму та дозвілля Одеської області може забезпечити безліч функцій, які можуть бути основою для розвитку різних типів туризму. Різні туристичні ресурси Одеської області залучають широке коло цільової аудиторії - від молододі до старої

Загалом туристична інфраструктура Одеської області заслуговує на хорошу оцінку, адже область має всі компоненти, які можуть забезпечити повноцінний та комфортний відпочинок для туристів з будь-якими потребами. Однак слід зазначити, що розвиток ринку туристичних послуг в Одесі обмежений багатьма проблемами.

Для туристично-екскурсійного бізнесу необхідні інновації, оскільки туристичний ринок нестабільний, піддається впливу різних факторів із навколишніх і суміжних областей. У даних умовах фірми / екскурсоводи

повинні не тільки створювати новий продукт, але вміти своєчасно реагувати на нові зміни в різних сферах діяльності, суміжних з туризмом, мати здатність до створення нових методів роботи і поліпшення результатів діяльності. Таким чином, інновація – необхідний пункт у програмі розвитку і реалізації екскурсійного продукту на ринку.

Провівши аналіз туристично-ресурсного потенціалу та туристичної інфраструктури Одеського регіону, можна дійсно стверджувати, що Одещина має неабиякі перспективи для подальшого розвитку сфери туризму, незважаючи на низку проблем та недоліків.

З метою підвищення ефективності використання туристичного потенціалу Одеської області туристичним компаніям та всій країні необхідно застосовувати комплексний та професійний підхід. З огляду на величезний потенціал та фінансову підтримку Європейського Союзу, Одеський туристичний район має можливість зайняти місце на світовому ринку туристичних послуг.

Екскурсійна діяльність є важливим інструментом реалізації туристичного потенціалу Одеської області. Проведення квест-екскурсій дозволить ознайомити туристів з культурною, історичною, природно-ресурсною складовою туристичного потенціалу області та особливостями менталітету жителів Одещини.

ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про туризм: Закон України : прийнятий ВРУ 18.11.2003 р. № 1282–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Андрєєва Н.М. Науково-методичний підхід до діагностики та ранжуванню ресурсозберігаючих проектів: соціо-еколого-економічний аспект. Економіка та менеджмент. 2012. № 9. С. 10–24.
3. Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство: навчальний посібник / В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська. – 2-ге, перероб. і доп. – К.: Альтерпрес, 2012. 444 с.
4. Бак Г. Впровадження інновацій у сфері туризму / Г. Бак // Наукові записки. 2010 №2. С. 48–56.
5. Бараш Ю. С. Розвиток залізничного туризму в Україні / Ю. С. Бараш // Вісн. Дніпропетр. нац. унту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. – Д., 2014. Вип. 8. С. 7–11.
6. Біль М., Третьяк Г., Крайник О. Механізм державного управління туристичною галуззю: наук. Розробка; НАДУ. Київ, 2009. 40 с.
7. Богуш Д. Міжнародний імідж України: проблеми і перспективи / Д. Богуш // Всеукраїнська Експертна Мережа. URL : <http://www.experts.in.ua/inform/news/detail.php?ID=81606> (Дата звернення: 21.12.2021)
8. Бойко З. В. Методики оцінки туристичних ресурсів / З. В. Бойко. URL : <https://cutt.ly/0YBiWRD>. (Дата звернення: 21.12.2021)
9. Буркинский Б.В., Степанов В.Н., Харичков С.К. Экономико-экологические основы регионального природопользования: монография. Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 2020. 575 с.
10. Вартанян Г.В. Аналіз компонентної структури туристичного потенціалу поліфункціональних екологоекономічних систем Українського Причорномор'я (Одеська область). The scientific potential of the present : Proceedings of the International Scientific Conference (december 1, 2016 in the

city St. Andrews, Scotland, UK). GO «European Scientific Platform». Vinnytsia: PE Rogalska I.O., 2016. P. 87–90.

11. Вартанян Г.В. Стратегії формування та реалізації туристичного потенціалу поліфункціональних територій. Економічні інновації. 2015. Вип. 60(3). С. 41–49.

12. Вишневська Г. Г. Потенціал культурно-пізнавального туризму у збереженні культурної спадщини України. Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку. 2013. Вип. 19(2). С. 192–196.

13. Волков А.И. Комплексный анализ туристической привлекательности территорий Одесской области (с использованием ГИС). Культура народов Причерноморья. 2012. № 252. С. 131-134.

14. Воробйова О.А. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційно-туристичної діяльності в південних районах Одеської області / О.А. Воробйова // Економічні інновації. 2011. Вип. 44. С. 46-56

15. Воронин И. Н. Анализ рынка въездного/выездного туризма Украины. / И. Н. Воронин // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «География». 2012. Том 25 (64). №4. С.62-69.

16. Галасюк С.С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності: навчальний посібник / С. С. Галасюк, С. Г. Нездоймінов. – К.: Центр учбової літератури, 2013. 178 с.

17. Герасименко В.Г., Павлоцький В.Я. Методика визначення кількісних показників регіонального ринку туристичних послуг. Регіональна економіка. 2011. № 2. С. 157-163.

18. Горун В.В. Інтегральна оцінка природно-ресурсного потенціалу ландшафтно-рекреаційних районів Одеської області // екологія міст і рекреаційних зон. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 31 травня–1 червня 2018 р. Одеса, 2012. С. 68-71.

19. Горун В.В. Територіальна організація рекреаційних умов і ресурсів Одеської області. Вісник соціально-економічних досліджень. Геополітика і

екогеодинаміка регіонів. 2019. Т. 10. Вип. 2. С. 473-482.

20. Гродзинський, М.Д. Пізнання ландшафту: місце і простір. (Т. 2). К.: Київський університет, 2005. 503 с.

21. Гущенко Н. Море данных: как Одесская область развивает туризм с помощью Big Data / Ніна Гущенко. 2017. URL : https://ain.ua/special/big-data-in-odessa/?utm_source=internal_referral&utm_campaign=ksbhub&utm_content=22-05-

2017_ksbhub_http%3A%2F%2Fhub.kyivstar.ua%2Fmore-dannyihkak-odesskaya-oblast-razvivaet-turizm-s-pomoshhyu-big-data%2F. (Дата звернення: 21.12.2021)

22. Данильчук В. Ф. Розвиток ринку туристичних послуг в умовах промислових регіонів України / В. Ф. Данильчук // Вісник ДІТБ. 2011. №15. С. 283–290.

23. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (Дата звернення: 21.12.2021)

24. Діденко, К.Д. Роль історичних міст України в розвитку внутрішнього туризму. Український географічний журнал, 2014. № 3. С. 52–56.

25. Драпушко Р.Г. Туристичний потенціал України: стан, проблеми та перспективи розвитку / Р.Г. Драпушко. – К. : Ін-т законодавчих передбачень і правової експертизи, 2007. 152 с.

26. Кальченко О. М. Проблеми інноваційного розвитку туристичної галузі України. URL : // http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vcndtu/2010_41/18.htm. (Дата звернення: 21.12.2021)

27. Ковылина М.А. Принципы устойчивого развития подсистем морской круизной индустрии. Сучасні проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі: збірник наукових праць. Одеса: Купрієнко С.В., 2017. С. 72-74.

28. Концепція розвитку туризму в м. Одесі на 2007 – 2015 роки: Рішення Одеської міської ради від 4 липня 2007 р. № 1395-V // Dokument HTML.- [http:// www.misto.odessa.ua](http://www.misto.odessa.ua). (Дата звернення: 21.12.2021)

29. Король О.Д. Організація екскурсійних послуг в туризмі: навч. посіб. / О.Д.Король. – Чернівці:ЧНУ, 2016. 144 с.
30. Левинська Т.І., Бабаченко М.В. Сучасний стан круїзної туристичної індустрії в чорноморському регіоні України. Сучасні проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі: збірник наукових праць. Одеса: Купрієнко С.В., 2019. С. 74-76.
31. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України / О.О. Любіцева, Є.В. Панкова, В.І. Стафійчук – К. : Альтерпрес, 2007. 369 с.
32. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич. – К.: Знання, 2008. – 661 с.
33. Машіка Г. Сучасні підходи до оцінки туристичного потенціалу території Одеської області/ Г. Машіка, Р. Пічкарь // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. Переяслав, 2020. Вип. 64. 611 с.
34. Мельник О.В. Природно-рекреаційний потенціал у процесі моделювання оцінки рівня туристичної привабливості території. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Природно-ресурсний потенціал у системі просторового розвитку: зб. наук. праць. Львів, 2004. С. 259–265.
35. Михайлова Ю.В. Пассажи́рские перевозки: учеб. пособ. Одесса: ОНМУ, 2013. 325 с.
36. Нездойминов С.Г. Туристический поток – фактор конкурентоспособности региона. *Ars administrandi*. 2014. № 3. С. 78-83.
37. Нефедова Н.Є., Яворська В.В. Рекреаційний потенціал Одеської області, його використання та перспективи розвитку туризму // Географія в інформаційному суспільстві. Зб. наук. праць. У 4-х тт. К.: ВГЛ Обрії, 2008. Т. 4. 249-251 с.
38. Никига О. Пізнавальний туризм: сутність та особливості організації. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туризму в регіонах України : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (18–19 травня

2017 р., м. Львів). Львів, 2017. С. 81–84.

39. Ніколаєва О.І. Рекреаційний господарський комплекс Одеського регіону : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02. Харків, 2018. 20 с.

40. Овсяннікова Н.В. Особливості менеджменту природоохоронних територій. Економіка, менеджмент, бізнес. 2010. № 1. С. 123–129.

41. Одеса: місто - агломерація - портово-промисловий комплекс. / Керівник О.Г. Топчієв - Одеса: АОБАХВА, 2014. 360 с.

42. Одеський регіон: природа, населення, господарство. / За заг. ред. О.Г. Топчієва. Одеса: Астропринт, 2013. 184 с.

43. Орлова М.Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області) : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02. Одеса, 2009. 20 с.

44. Оробчук Б. Перспективи розвитку екологічного та культурно-пізнавального туризму в зоні дністровського каньйону. Соціально-економічні проблеми і держава. 2008. Вип. 1 (1). С. 128–133.

45. Погоріляк О. О. Готельний комплекс як складова регіональної економічної інфраструктури. Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2013. № 50. С. 236–243.

46. Подлепіна П. О. Функціонування готельного господарства України в контексті сучасних тенденцій розвитку економіки // Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку : матеріали І Міжнар. наукпракт. конф. Черкаси : Брама-Україна, 2012. С. 370–374.

47. Популярні туристські довідники на ринку круїзних послуг / Н.В. Ярова, О.В. Воркунова, Н.В. Рябоволенко. V Всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Економіко-правовий розвиток сучасної України»: тези доп. (Одеса, 20–21 листопада 2015 р.). С. 56–58.

48. Рубель О.Є. Інституціоналізація економіки природокористування: монографія; за ред. В.М. Степанова. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2014.

49. Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Зелений туризм / М.Й. Рутинський,

Ю.В. Зінько. К.: Знання, 2008. 271 с.

50. Самодай В.П., Ємельяненко К.І. Актуальні аспекти розвитку екологічного туризму. Вісник ЛІЕТ. Серія «Економічні науки». 2014. № 9. С. 232–236.

51. Свида І.В. Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку вітчизняного ринку туристичних послуг / І.В. Свида // Науковий вісник Ужгородського університету. 2019. № 28(3). С. 64–69.

52. Семенов В. Ф., Балджи М. Д., Мозгальова В. М. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності : монографія. Одеса : Optimum, 2008. 201 с.

53. Сокол Т.Г. Основи туризмознавства: навч. посіб. / Т.Г.Сокол. – К. : ЗАТ «Слов'янський дім», 2006. 76 с.

54. Соколова К. О. Види оцінки туристичного потенціалу регіону / К. О. Соколова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/53/3/Aktualni_problemy_XIII_2011.pdf#page=40

55. Статистична інформація з офіційного сайту Державної служби туризму і курортів України // Dokument HTML. URL : <http://www.tourism.gov.ua>. (Дата звернення: 21.12.2021)

56. Статистичний щорічник Одеської області за 2010 р. / [ред. Т. В. Копилова. Головне управління статистики Одеської області]. – Одеса. : ТЕС, 2011. 540 с.

57. Стратегія розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки <https://cutt.ly/HUp7w04> (дата звернення: 26.05.2021).

58. Терехух А. А. Оцінювання туристичного потенціалу DESTINACIЙ / А. А. Терехух, О. І. Мороз //Актуальні проблеми економіки. – 2016. – №. 7. – С. 335-343.

59. Топчієв О. Г. Рекреаційно-туристична діяльність як складова регіональних господарських комплексів: концептуально-понятійний огляд / О. Г. Топчієв, В. В. Яворська, О. І. Ніколаєва // Науковий вісник

Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки». – 2016. – Вип. 5. – С. 128–134.

60. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії / О.Г. Топчієв. Одеса: Астропринт, 2009. 544 с.

61. Традиционные и инновационные подходы к организации экскурсионной деятельности / Т.И. Щербакова // Современные методические аспекты экологического образования. – 2016. № 3. С. 80-84.

62. Туристична діяльність в Україні у 2016 році : статистичний збірник.. // Державна служба статистики України. 2017. С. 72.

63. Туристична привабливість сакральних об'єктів Одещини : зб. Наук. праць. / Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки – Луцьк : Навч. видавн., 2011, 147 с.

64. Устименко Л.М., Афанасьєв І. Ю. Історія туризму: навчальний посібник. - 2-е вид., переробл. та допов. - К.: Альтпрес, 2018. 354 с.: іл.

65. Федоров О. Найновіші досягнення інформаційних технологій і туризм – нові виклики і можливості / О. Федоров, Ю. Афоніна // Наукові записки ВДПУ, серія: Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 107. С. 218 – 227.

66. Цыбух В. И. Перспективы развития национальной туристической индустрии / В. И. Цыбух // Гостиничный и ресторанный бизнес. 2011. № 4.

67. Чагайда І. М. Екскурсознавство: Навчальний посібник / І. М. Чагайда, С. В. Грибанова – К: ІТФПУ, 2014 240 с.

68. Шикіна О., Нечева Н. Дослідження стану музейного господарства в Україні. Науковий вісник Одеського національного економічного університету : зб. наук. праць. Одеса, 2019. № 9–10 (272–273). С. 146–162.

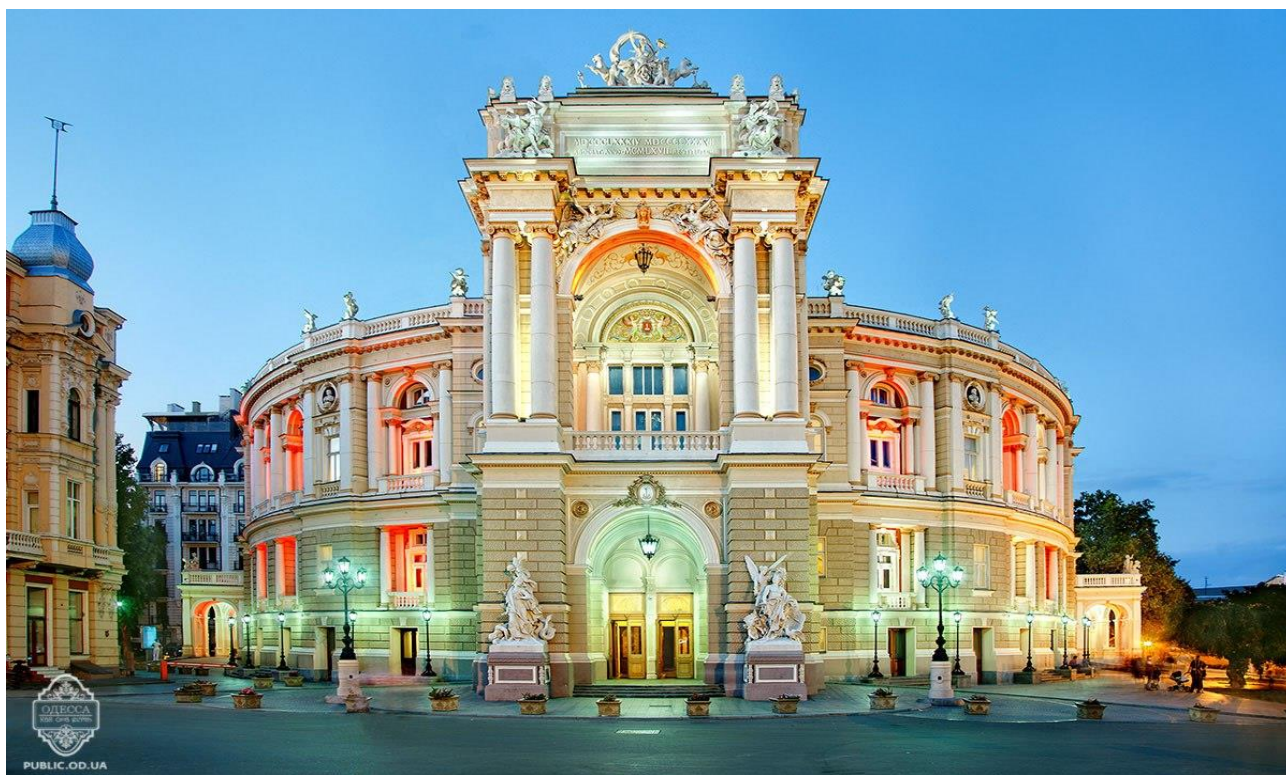
69. Школа І. М. Розвиток міжнародного туризму в Україні / І. М. Школа, В. С. Григорків, В. Ф. Кифяк. – Чернівці, 2017.

70. Юхновська Ю. О. Методики оцінювання туристичного потенціалу регіону / Ю. О. Юхновська. URL : <https://cutt.ly/TYBivN2>(Дата звернення: 21.12.2021)

ДОДАТКИ

Додаток А

Туристична Одеса

Туристичний сектор Одеси

Морські узбережжя Одеської Області

Туристичний курорт Куяльник

Додаток Д

Мальовничі морські краєвиди Одеської області

Водний туризм в Одесі

Зелений туризм Одеської області

Екологічний туризм Одеської області

Вело-туризм Одеської області

